Ki Parom bad ki Khanatang ki Jaintia

BAD

Ka History ka Niam Khasi

DA KA

Mrs. John Roberts

Late of Cherrapunjee Khasi Hills

Ba la pynwan sha ka Khasi lem bad katto katne ki jingpyndap

DA

U Nobait Swer,

Mawlai - Nonglum, Shillong - 793008.

KI JINGPYNSHAI HALOR KI COMMENTS IA KINE KI KOT, KI PAROM BAD KI KHANATANG KI JAINTIA BAD KA HISTORY HAKA NIAM KHASI, BALA THOH DA U NOBAIT SWER.

(a) Hynniew Trep - U Nongthoh ula batai shibun ha ka jingbatai jong u shaphang kane ha ka research jong u bad u pynkut da kaba ong, ba lada yn khot ia ngi ki khun u Hynniew Trep ruh ka biang hi, namar ngi hiar pateng na ki hynniew ngut ki khun u Japhet.

(b) **Shaphang ka Taben** - Ai ba ki longdien kin pynjanai iaka lada ki lah.

(k) U nongthoh u la long khristan ynda u la samla. U la long ruh u nongknia hala ing. Ki jingduwai knia u Khasi ka long ba ki sah khynnah-sah khunlung, ngim tip shuh ia ka niamblei kaba shisha tad ynda phah maphi ki Blei ia u Nii u Kong u ban batai iangi shaphang ka niamBlei kaba shisha. Haba ki knia syiar ne blang la kane ka ktien duwai, ki Rangbah Khasi hyndai ki tip bha. I Babu Kubur, U Tymmen basan, ka balang Sohra, u Rangbah Sohra, uba tip bha ia ka niam Khasi bad ia ka rukom knia u Khasi. Haka wei na ki jingiasengialap ha Jowai, u ong, u Khasi u sngew ba u sah khynnah-u sah khunlung. I ban bad i ong shuh-shuh "Wat ki 'men laikhlieh ruh ki da sngew ba ki sah khunlung.'

Ki Rangbah sorkar, ka juk mynta, bun naki la kha ha ka niam Khristan kim da tip bha shuh ia ka niam Khasi. Wat kito kiba dang bat iaka niam Trai ruh kim tip ksei kata ka niam Trai. Ki shu kynnoh ba ka niam Khristan ka dei ka niam nongwei. U Pandit Jawaharlal Nehru u la ong ba ka niam kristan ka la don ha India la khatkhyndaispah snem mynta. Ka la long ka niam jong ka Ri hi, kumjuh kum kiwei kiwei ki niam Revolution in Mission-page 197 "Christianity is as old in India as christianity itself (Italic or Pashing). Christianity found its root in India before it went to countries like England, Portugal and Spain.

Christianity is as much a religion of the Indian soil as any other religion of India".

Kine ki bym tip wat ia la ka niam la jong ki shu ong ba ka niam Khristan ka dei ka niam nongwei.

1. Ban weng ia ki ktien Phareng-I kane ngan pyrshang katba lah ban buh da ka ktien Khasi kaba iadei bha.

2. Kane kammut ba nga iaroh ia ka sorkar phareng (Bi Hynrei nga shu pyni ia ka rukom pyniaid (Administration) jongki ba ka long kaba bha. Ka sorkar India ruh ka shem ba ka rukom pyniaid jongki ba ka long kaba bha bad kumta ka la phah training ia ki officer jong ka sha U.K. ban ioh jinghikai.

3. Page 24 lain 1-6 kane ka long ka rukom thangiap bad ka rukom buh shyieng, kaba da long ka niam Khasi hi kein, kum ka thep Mawbah. Te lada ngan thoh bniah iakane kan leit kumba ar page ei-ei.

Nga sngew ba kane ka jingpynshai halor kine ki comments ka la biang bad ka shong sa tang ha phi, 'a phi la sngewbit ne em 'ban recommend na ka bynta ka grant

Khublei shibun,
U ba burom iaphi. U Nobait Swer

Comments Halor Kine Ki Kot Harum:—

1. Ki Parom bad ki khanatang ki Jaintia bad ka History jong ka Niam Khasi, - Nongthoh-Nobait Swer.

Ki khana kiba don ha kane ka kot, wat la ki shgew-pher bha naki khana ba ngi ju iohsngew pynban ki ia ring lang hi sha ka juh ka phang ba u Khasi (Hynniew Trep) u hiar na bneng Kumjuh ruh ha ka khana shaphang u Syiem.

Ka khana shaphang ka Taben bad ki khun, ka long ka khana ka bym pat don ba thoh. Ka long ka khana kaba lyngkot bad ngin iehnoh ha ki losgdien ban iai thwet shuh-shuh.

Ha ka History shaphang ka Niam Khasi, U Nongthoh u thoh shaphang ka Niam Khasi bad ki jingknia ki khasi

Haba shu kren kyllum, kan bha ia u Nongthoh ba un da peit biang sa shiwat shuwa ba kin mih madan na kine ki daw harum:—

1. Ban weng noh ia ki ktien Phareng hangne hangta

2. U Nongthoh u iaroh ia ka Sorkar Phareng (Bilat) bad u lam bein ia ka sorkar Trai-ri. Ia kane ruh ka bha ba un da pyrkhat biang. (page 14-15).

3. Ha ka page 24 (lines 1-6) ym da sngewniam Khasi satia. Ia mynta hi ym pat sngew dei ban recommend ia ka grant.

La ioh ia kane ka comments na ka Office u Inspector of Schools.

Ka Kitap Dei Por

Bah Nongbait Swer,

Khublei shibun eh ba phi la ailad ia nga ban pule ia kane ka jingthoh basngewtynnad jong phi. Ka dei ka jingthoh deipor bad kan myntoi shibun iaki longdien-mandien jongngi, kiba lehse ki lah ban klet lut ia kine kiei-kiei baroh ki ba don mynta ka parksiar parrupa jong ki lum Pnar,

Ka la dei ka por ba ngi dei ban iohsngew ia ki sur ki khun ki ksiew bad ki para ki pyrsa u Hynniewtrep na kylleng, na Ri Pnar, Na Ri Bhoi, na thain War, na Maram, na Lyngngam bad na dyko ruh, Haduh mynta ki dang sngap jar bad ngi la iohsngew tang ia ki sur ba sngewtynnad na Ri Phlang bad khamtam eh na Sohra. Kiwei pat ki sur ruh ki don shibun kiei-kiei ban iathuh iangi shaphang ka Niam U Khasi , ka Niam Tipbriew-TipBlei, ka Niam Tiphok-Tipsot bad ka Niam kaba ap jingong.

Ha kane ka kot jong phi ka paw shai kdar kum ka sngi ba u diengbah jong ka Niam u Khasi u dei u juh kylleng kylleng. Ki iapher tang ki tnat bad ki sla katkum ki jaka bad ki por. Ne ngi lah ban ong ba ka Metbah jong ka Niam Khasi ka dei ka juh ha ki jaka bad thain baroh. Ka juh ka snam, ka juh ka doh, ki juh ki shyieng, ka juh ka khlein ka sniehdoh ruh. Ka iapher tang ka rong jong ka sniehdoh katkum ki jaka jaka. Ka iapher ka riam ka beit kat kum ka por bad ki jaka. Ka Niam Khasi ka long kumta ha kine ki lum jongngi bad hapdeng ki kynhun bapher-bapher.

Na kane ka daw ka jingthoh jongphi ka Metbah jong ka Niam u Khasi ka sah hi kumjuh. Ki jnitki jnat te ki iapher, ka rong ka rup ka iapher bad ka riam ka beit ruh ka iapher. Namarkata, kito ki ban pule bniah bha kin shem ia kine ki mat ki bym lah ban kylla ha ka Niam Khasi :-

1. Ka Dorbarblei I ha kaba la ia rai ba ki Khyndai kin sah ha jrong bad ki Hynniew kin wan sha tbian ban synshar.

2. Ka Dorbarblei II ha kaba la buh bynta bad sam ia ki laiphew jingthaw bad ha ba la sdang ban paw ka pap, ka ban iaiphriang haduh ba ka pyrthei ka dum tlip, kata ba ka hok kan phet bad kan jah. Kane ka la urlong khamtam eh ha dien ba la pynkhyllem ia ka Diengiei.

3. Ka Dorbarblei III ha kaba la ia wad ia ki lad ki lynti kumno ban wanlam biang ia ka Mei-'ngi, kata ka Hok, khnang ba ka pyrthei kan shai, lyngba u lymboit-u lymbiang, uba la kylla long u 'rangkynih u 'rangphawar, ka sngi ka la wan phai bad la shai ka pyrthei. Ha kane ka juh ka Dorbar la seng bad la buh ia ka Niam u Khasi, ka Niam kaba tipbriew tipblei, kaba tiphok-tipsot bad kaba ap jingong. Bad kumne ter-ter ka iaid ka history jong ki khun u Hynniewtrep.

Ha shuwa kine kiei-kiei baroh, ka don kawei kaei-kaei ka ba long kum ka nongrim bad ka tyllong bad kato ka long ka jingthaw jong U Blei ia kiei-kiei baroh. Ha ka rukom pyrkhat u Khasi ym don ei-ei ban shu long hi da lade.

Kumba ngi la ong haneng, ia kine kiei-kiei ngi shem kylleng ha kine ki lum jongngi. Hynrei ha ka rukom parom ha ki khun ki kti ki mih bun kiei-kiei khnang ban pynsngewthuh ia uba bun uba lang kat kum ka rukom pyrkhat jong u ha ki jaka bapher bapher. Bad maphi, Bah Nobait Swer, phi la ai ha kane ka kot ia ka riam ka beit, ia ka rong-ka rup bad ia ki jnit-ki jnat jong ka Niam u Khasi, ia kiba phi wad bad la shem ha ki lum Pnar. Kyrmen ba kiwei ruh kin bud ia ka nuksa jongphi bad ngin ioh shuh shuh ki kot kiba kum kine na ki thain sepngi bad na ki thain Bhoi. Ngi kyrmen ba u khulom jong phi

un ym rkhiang sia tad haduh ba phin da lah ban ium ban lang shuh-shuh na ka bynta ki longdien jongngi. U Blei un ai ia phi ka jingim kaba jrong ba phin dup lah ban pynurlong ia ka jingthmu bad jingangnud jong phi.

Khublei.

Uba burom iaphi.
Sd/- Fr. S. Lyngdoh.
Sohblei Sngi Lyngdoh.
Sacred Heart College,
Mawlai-Shillong-793008.

Ki Ktien Lamphrang

"Haba U hi U la ai ha ki briew baroh ia ka jingim, bad ka mynsiem, ba kiei kiei baroh ruh ; U la thaw ruh ia kawei ka snam ia u kynja bynriew baroh ia ka ban shong halor ka khyndew baroh, ha ba U la pynthikna ia ki aiom ba la buh, bad ia ki pud ka jaka shong jong ki ; ia ka ban wad ia U, ioh lehse kumno re kumno kin da ioh tare nadien jong u, ban shem ia U, la um shymlong jngai na uwei na ngi."

"Ki don shibun ki jaid niam haka pyrthei. Kawei pa kawei naki, ki long ki jingpyrshang ban tip ia u Blei."

U Nongthoh haba u pynmih ia kane ka kot, um mut ban pynkhlain ne pyntlot ia ka Niam Khasi. Hynrei u kwah ba baroh kin tip bad mane ia u Blei Nongthaw, uba ha u ngi im bad ngi khih. Kumba ka long mynta, bad kumba paw na ka jingthoh jongka Mrs. John Robert, kaba la lum ia ka jingtip na ki kot ki 'riew tymmen Khasi, ka paw baka jingmane Blei u Khasi ka kut tang ha ki bleirit jongki, ba kin kyrkhu ia ki ba kin ioh kâ jingkoit-jingkhiah, bad ka jingmanbha ha ki kam ki jam jongki, bad ki ksuid ki khrei namar ba ki sheptieng ia ki.

Na kito ki nuksa ba la pyni ha kane ka kot. U Nongthoh u kwah ban ialam ia ngi sha ka jingmane ia u Blei Nongthaw, Uba ha khmat jongu ka bor ksuid ka bor khrei kam don bor ei ei ruh. U kyntu ka ngi ba ngin bret noh ia ki jingsheptieng kaba kum ane bad ia ka jingngeit bieit. Katba kine ki dang synshar ia ka jingim jongngi ngim lah ban long briew lano lano ruh, U nongthoh u la pyni ruh katto katne ki nuksa shaphang ki briew jong ka Ri Europe bad kiwei - kiwei de, la ki dei ki Khristan ne ki bymlong Khristan, kim don ka jingtieng ksuid ka jingsheptieng-khrei lane ka jingngeit bieit haduh ban ym nud ban leit tret leit ktah ha ki jaka shong ksuid ne shong

puri. Ki Khasi ki ngeit ba lada yn leit trei leit kai ha kiba kum kita ki jaka te, iohpang bad iap ruh. Hynrei ki briew sha kita ki jaka kini don kum kita ki jingsheptieng, ki Spelunkers jong ki ki rung sha ka pubon, kiba ki Khasi ngi ngeit ba dei tang kiba iohi puri ki nud ban rung shata ne kita ki pubon. Hynrei ki Spelunkers jong ki ki rung bad ki pynbha ia ki, bad da kata ka la wan rah ia ka spah kaba khraw ia ka ri jongki, lyngba ki tourists bad kiwei kiwei de.

Ha ka jingiadei bad u hynniewtrep, u Nongthoh, kumba ka paw ha kane ka jingthoh, ula shem shisha ba don ki khadhynriew ki longiing hadien ka jingshlei um kaba khraw kaba ha ka pyrthei baroh. U Noah ula don lai ngut ki khun shynrang; u Shem, u Ham bad u Jophet. Ki khun jong kine ki lai ngut ki khun u Noah ki la mih kumne :—

1. Ki khun u Shem ; u Elam, u Asshur, u Arphaxad, u Lud, u Aram = 5
2. Ki khun u Ham : u Kush, U Mirzaim, u Phut, bad u Canaan = 4
3. Ki khun u Japhet ; u Comer, u Magog, u Madai, u Jaban, u Tubal, u Mecheck bad u Tiras = 7.
Baroh = 16

1. Kine ki khun u Shem ki long kiba lieh bad kiba bha briew, kine ki poi sha Europe bad don ruh kiba sah ha Asia bad Arabia bad ki hiar kum u Asshur bad Aram, ki la hiar sha Persian bad ki thain ba shatei ka Ri India kum ka Punjab bad Kashmir Nga tharai kito kiba u Capt. H. Lyngdoh, u iathuh kum ki Syiem Asur bad ki Aryan, ki dei ki ksiew jong u Asshur bad u Aram. Peit ka Thymmei u Hynniew Trep, kaba don ha ka sngi Barim u Hynniew Trep page 11,

Ki khun u Ham pat de ki long ki ba long ki poi sha Africa ; u Kush u sah ha Persia bad ki khun ki ksiew jong u ki la hiar sha duh Malabar

Coast, Kerala etc. bad u Canaan u la leit sha Ri Kanaan.

3. Ki khun u Japhet pat de, ki don hynniew ngut, ki long kiba sawdoh. La khot ia ki ki Jentil. Kine ki la saphriang ia ka Asia, ki poi sha Mongolia, ki poi sha Siam, Cambodia, Burma bad ki poi sha Ri lum North-East India, bad sha ki them jong ka wah Bramaputra bad ka wah Ganges. Peit ka kitab ki Genesis IX X, XI bad ka map "The Ancient World" kaba don ha King James Version ; Holy Bible. Kaba la revised da u Major. C. R. Conder. D. C. L., LLD, M. R. A. S., R. E. La khot ia u Khasi, ki khun u Hynniew Trep ruh bit hi, namar ba ki dei ki khun ksiew jong ki hynniew ngut ki khun u Japhet. Hynrei, kata ka jingong ki khyndai ha bneng bad ki hynniew ha tbian, ka shu long tang ka jingiathuh khang pateng kaba ym lah ban pynshisha. Hynrei ka long kumne. Haba kine ki khun u Noah ki la poi sha Shinar ka madan kaba heh, bad kim kwah shuh ban mih nangta, ki la ong. To ngin ia thaw hangne ka Nongbah kaba heh kaba jrong ka ban kot shaneng ka bneng, ba ioh yn ia sakma ne yn pynsakma jangi haduh ka sla pyrthei. Ki la tei ia ka bad haba u Blei u la iohi ia kane, u la wan hiar na bneng bad la bakla ia ka ktien haduh ba kim ia sngew uh uwei ia uwei pat. Kumta ki la iakhlad noh la , jongka jong U Nongthoh u ngeit ba ki khun u Japhet ki hynniew ki longing ki la mih nyngkong, atba ki ki khyndai, ki khun u Shem bad u Ham ki dang sah ha kata ka nongbah, bad kim ia kyn duh shuh Namarkata ki ong ba ki dang sah shaneng Hynrei ha ka jingshisha baroh ki la mih bad poi sha kitei ki thain ba la pyni haneng.

U. Nongthoh.

Ha

U Inspector of School,
Khasi Hills, Shillong - 793002.

Sahep ba don burom,

Sngewbha peit sha ka jingkynthoh jong phi halor ka Kot jong nga kaba la ai kyrteng : "Ki Parom bad ki Khanatang ki Jaintia bad ka History jong ka Niam Khasi."

Haba shu kren kyllum, kan bha ia u Nongthoh ba un da peit biang sa shiwat shuwa ba kan mih madan ba na kinc ki daw harum :—

1. Ban weng noh ia ki ktien phareng hangne hangtai. Ia kane nga ruh nga sngewthuh ba kam long hi kaba bakla bad ka bym dei ban don; hynrei ia ki ktien kiba ym don ha ka Khasi, nga barabor nga buh ha ka English spelling e.g. culture, ngam sngew dei ban buh ha ka Khasi spelling : kolshor, namar lada kolshor ka bym dei ka ktien Khasi, ki bym nang phareng kim sngewthuh. Namar kata ia ki ktien kiba la long Khasi nga buh ha spelling jong kito ki jaid bynriew na kaba ki wan. Ki ktien phareng kiba phi lap hapoh ki brackets ki long tang ban iarap ia kiba review ia ka kot. Tharai kum ka quotations, lada quote ia ka jingthoh jong uno - uno u 'riewkhraw ha ka English ne ha kano kano ka ktien, bad sa translate pat sha ka Khasi, long ne em ?

2. U nongthoh, um shym mut ban iaroh; hynrei u pyni nuksa ia ki rukom jingtrei ne jingtreikam jong ki. Haba ki trei ne leh ia kaei kaei ki da trei janai, bad kaba skhem bad kaba neh ruh. Ha ka jingshisha, wat ia ki kam bad ki jingtrei kiba ki la ieh hangne ha Shillong ruh ki la long kiba dei iaroh. Katno ka ba skhem bad kaba i shongkun ki building bad surok ki long. Peit ka surok Dawki bad ka G.S. Road kumno ki long ha ka por ba ki mih bad mynta ki long kumno ? Nga uba la la trei bad ki naduh ka snem 1925

haduh 1947-48, bad haduh ba nga la retired ha ka snem 1963, ka kam ka dang long shi rukom. Hynrei mynta te, ka office attendance ka long kumno, bad ka jingjakhlia kaba kumno, bad ki surok kiba kumno ki ba dap da ki pit holes. Bad ka jingtrei surok kaba khlem kut, trei myntlang, mynlyiur pat la or pait bad la pait. Nga la poi sha ki bun ki ri ka pyrthei, kum sha Thailand, Japan, Mauritius, Holland bad Belgium; hynrei kim long ban ia nujor bad ki India ne Meghalaya jong ngi. Ynnai da ia kren shaphang ka U.K. Europe bad Japan ki ri kiba long highly developed. Hynrei shim tang ia ka Mauritius, ka dang ioh ia ka jinglaitluid dang tang ha ka 1968; hynrei ka palat da ki phew ia ka India ha ka jingkhuid, ka spah bad ki lynti ki synkien kiba jlih bad skhem bad kiba khuid. Ka Thailand ka dang long tang ka Developing country; hynrei da ki phew shah ka palat ia ka India. Ha Bangkok, nga la leit ha ka public latrine ha iew Bangkok, bad nga la shem ba ka jingkhuid kaba la palat, iwei i dak jakhlia ruh ym don, ka shu lieh phyrnai hi shaid, lada bam jingbam hangta ruh nud hi, ym don jingsma ne shi thoh ruh i jakhlia. Katba ha Shillong nga la leit rung ha Urinal ha Assembly Building, ban buh ka kjat ruh ym i nud nangta sa ka jakhlia, katai kaba tuid na ka commode imat shu phlak hi. Nangta nga u bym ju lah ban peit ia ka jakhlia nga thoh ka personal letter sha u Chief Minister Captain Sangma shaphang kane ka jingjakhlia. Mynta nga i ka la kham shi rukom. Ha kane dang shen ngi kum ki Khasi Author Society ngi la ia pynlong ka meeting ha Y M C.A., nga la leit rung sha urinal, hynrei ym i nud rung, la dei ban pyllait noh sha ka biar ryngkat bad ka set khmut, ka commode lei-lei te, ym long ia kren briew. Nangta nga la thoh sha u Bah Dethwel D Lapang, u ba long u Director ne Manager jong ka Y.M.C.A. Tip u la leh kumno ngam tip.

Sa kawei pat ka jingiaroh ne nuksa jong ka Ri Bilat ne Japan ka jingbat por jong ki. Lada ki dei ban poi ha office 10 baje, thik kin poi ha ka por, ka shi minit ha ki ka long kaba kordor. Mynba nga

don ha Japan, ngi ia sah ha Narita Hotel, ka dei ka-5 Star Hotel, haba ngi mut ban leit sight seeing sha Tokyo, ngi leit ban book na office u Manager Une u Manager tang shu iathuh ia ka jingdonkam jong ngi, khuk-khak u sei ia ki kot ki sla bad register de, ki kot ki bym don ha u ruh u leit shim na shawei, bad hapdeng khyndiat minit la pyndep ia ka booking bad ka siew pisa. Ynda la dep kumta, u la ong ia ngi ba ngin mih da ka train ha ka por 6.30 a.m. bad phin poi ha kata ka hotel 9.15 a.m. bad phin shem ia kiba ap ia phi ha kata ka hotel. Kumta ngi la leh kumba la bthah da uta u Manager, bad ngi la poi thik ha ka 9.15 ha kata ka hotel, bad tang shu mar ia poi hi kawei ka samla kaba long Guide jong ka bus ka la mareh sha ngi, bad ka la kylli ka da ong "Are you Mr. Swer ?" bad ngi la jubab nga la ong yes". Mar kumta hi ka ong, "come on, the bus is already there". Kumta ngi ia bud iaka bad ia kiew ha kata ka bus. Khmih ! haduh katno ki bit por ; kim ju bakla shi minit ruh. Bad kaba kumno ka message kaba uta u manager u la phah, ym tip shuh haduh ba ki la tip saia ka dur ka dar jongnga : Nga ugeit, phin ia mynjur bad nga lada ngan ong, ba hadien ka Independence bad khamtam hadien ba la ia khlad bad ka Assam, ki nongtrei office kim tip por shuh ; kiba dang mih na iing 12 baje ruh ki bun. Ngam shym thoh ban iaroh iano-iano ruh, hynrei nga pyni ia ka nuksa bad ka 'eye opener' lada ngi nang ban peit ; hynrei i kumba ngi sngewrem pynban.

Shuh-shuh, haba u leit shano shano u da ialeh ban tip ia ka jinglong kata ka ri bad ki briew jong ka, bad ia kiei kiei kiba bha, u pynpaw ha ka ri, lyngba ki kot khubor, ba lada ngi mon ngin bud ia ki rukom ba bha bad minot jong ki. Dang myn. shemsnem hadien ka jingwanphai jong u na Holland u dang iathuh ba u la shong kali hangta haduh 6. a.m. haduh 11 p.m : hynrei um shym iohsngew pangmet ei-ei Bad ynda u la wan poi hala ri, u la shong kali tang na Borjhar Airport haduh Mawlai ula shem bym long met shuh, namar ba ki surok ki dap da ki thliew

ki syar.

Ki Minister bad ki leader barabor ki shait leit sha study tour jongki, hynrei ym ju iohi dak ei ei. Ka sorkar ka phah train ia la ki Officers sha ki Foreign Countries, hynrei ynda ki la wan phi, ka la nangsniew nangsniew pynban. Kane ka paw eh ha ka liang ka Administration, bad Engneering; yinai da ia kren eh ia kiwei kiwei ; hynrei tang kine shuwa Hato kine ki don Supervision ei-ei ? Ki nongtrei office ki leit katba mon, kiba dang mih na iing 12-1 baje ruh byllai, ia ki jingtrei shu trei malu-mala la biang, ki jingtrei ruh, shu lype tang na sla.

3. La kdew ha ka page 24 (lines 1-6) ba ym sngew niam Khasi. Kane ka bynta kaba la kdew lei-lei ka long kaba iadei bha bad ka niam thangiap. Ia ki shyieng ki dasait shuwa ban lwit buh ha ka jaka kaba ki la khreh, ban buh shipor shuwa ban thep Mawbah. Ha ka por ba nga dang khynnah, ha Nar-tiang, ki sait ia ki shyieng ha ka pdung kaba heh, ki khot ka "Myngkoi Sait Shyieng". Mynta te ki la dap da ki iing harud kata ka "Myngkoi". Ia jaka thang briew la pynkynriah sharud wah myntang, bad ia ka shyieng ruh ki sait ha wah.

Khatduh iawai, nga thoh ia kine kiei-kiei, ym ban pynrem iano-iano ruh ; hynrei kum ka nuksa ba ngin bud lada ngi mon.

Dated-Mawlai-Nonglum,
The 23rd March 1991

Khublei Shibun,
Uba burom iaphi

U Nobait Swer
(Retired Deputy Superintendent of Excise)
(Assam).

Ia kane ka shithi ngam kwah ban pynsah ia ka ha kane ka Kot : ka shu long tang ka Personal letter jong nga sha phi. Phi lah ban weng noh ia ka.

N. SWER.

Shi Kyntien Ar Kyntien

Sngew burom ia i Ma Nobait Swer ba sa kane kawei pat ka kynti, I la ai lad ia nga ban pule ia ka jingthoh kaba i jer "Ki Parom bad ki khanatang ki Jaintia bad ki Bhoi, ka History jong ka Niam Khasi".

Katba ka paw na kane ka jingthoh, lehse lah ban jer ia ka kum 'Ka jingthoh Khleh'.

Hadien bala ioh lad ban pule ia ki jingthoh une u Rangbah kiba kham mynshuwa, ym lah khlem da ai ka iaroh ia ka syrwet-wad, ka syrwet-thud kaba shongsyaid-shongrhem hapoh ka shadem jongu bad kaba la pynlong ia u kat haduh ban da lah ban sei madan iala ki jingpyrshang.

Ban shu kren kyllum, ia ka ktien 'Wad' ngi kham pyndonkam ha ka jingmut kaba kham iar bad kyllum kum 'Wad jingtip'. Wad jingstad, 'Wad jingshai' bad ki ba kum kita. Hynrei ka ktien 'Thud' pat ka kham thew ia ka jingwad-bniah, jingwad-shitom kaba da leh biang-pa-biang katkum ba dei rukom ryngkat bad ka jingthmu kaba thikna, bad lehse kane ka ktien kan kham iajan ne kit ki jingmut ki ba ia syniem bad ka ktien "*Research*" ha ka phareng.

To ai ba kan long kumno-kumno ruh kam pher, hynrei ym artatien ba ki jingpyrshang une u Rangbah ban buh jingkynmaw da ki rukom leh niam ne ia ka jing ngeit niam; ki Parom bad ki Khanatang na kylleng ka Ri, kin ai mynsiem ia ki nongpule kiba shaikhmat ba kin nang ia thir-ia pharia. iathain-iawoh katba ki sngi ki nang iaid da ka ba iabeh mian-pa-mian bad ia khun tyngeh ruh ban nang kot sha ka jingjanai.

Shisien ba u nongthoh ula lah ban pyndep la ka jingthoh (khamtam ha ba u la lah kat haduh ban ipynkhreh ban pynmih ia ka) lah ban ong ba u la pyndep aka hud; ka hrd la ba sah ka dei sa ka jong kiwei pat ban kynthoh bad ban ning kham pynbha katba lah.

Namar ba u nongthoh u la ktah katto-katne ia ka phang ka pyrkhat Khasi ha ka jingiadei bad ka niam, nga sngew ym lah khlem da pynpaw lem la ka jingsngew

ha kane ka phang ia kaei kaba nga lah da thoh teng ha ka 'Paper' "Ka Niam bad ka Thoh ka Pule" ia kaba la pule ha Seng Jingtip Hall ha u Naiwieng 1968, ia kaba la sot bad shon ruh ha ka Seng Khasi Magasine 1969. Ka Pyrkhat Khasi ka dei ka pyrkahat daka rukom, ka pyrkhat janai ; bad ka pyrkh jylli kam dei sa tia kaba hun tangha kakhongweng, ne ka bymbiang ne katad-dep. Kum ban shu kren lyngkot, biang-pa-biang shuwa ban sdang ki da khan ki da khnong, ki da kyntip, ki da mang ter-ter. Ynda la sdang, ki da pynleit, ki da bujai, ki da phur ki da siang bad pyndei katba dei biang ka rukom; haba la dep baroh, ki sa, da khyrdep ki sa da khang bad khatduh ki sa pynwai. Hooid, don ruh ki khep ha kaba kim lah ban pynwai namar ki lah rai kut. ia kita ki jait pat ki da pynap. Nangta sa mih ki kyntien "Un sa ai u ba ai ai, un sa siew uba siew siew."

"Ka Niam ka long ka jingim. Kata ka mut baka niam ka long kata kaei-kaei kaba u briew u donkam ban da im hi kumba u ngeit. Kam long ka kam thala ne kamkai. Ka long ka kam kaba kyntang kaba ktah ia ka iap ia ka im u briew hi. Ka niam ka dei ka jingsdang, kam dei ruh ka jingkut, hynrei ba ka long ka jingmaian ha kaba kiei-kiei ki sdien bad ki sneh."

Ha uba mon bad ioh lad ban pyrshang, ka jingim, ka sdang bad ka bteng kum ka jing pyrshang wat la da jia ba kam kut kum ka jingpyrshang.

La ngam ia mir-jingmut lut bad baroh kaba u nongthoh u la thoh, pynban sa shisien nga ai Khublei ryngkat bad ka kyrkhu kyrdoh na ka bynta ka jingpyrshang jong u.

Khublei,
Sd/-
Rangbah W. R. LAITFLANG,
'Ryngi Trep'
Ryngi Jynriew
Nongthymmai, Shillong ;
Step Sngi Thohdieng,
'Nailur 30, 1988.

LYNNONG—1.

KI JINGIATHUHKHANA PATENG JONG KI PNAR BAD KI JINGTHARAI JONG KI.

Ki jingthuhkhana pateng jong ki Pnar bad ki jingpyrkhat ne jingtharai jongki ki long kiba pher na ki jong ki Khasi, hynrei nga ngeit ba ki nongpule hi ba baroh ar kin long ki ba sngewtynnad, bad nga la sngewdei ban buh hangne katto katne na kine ki jingiathuhkhana barim kiba la wan hiar pateng ha ngi ryngkat bad ki jingpyrkhat bad ki jingmutdur ruma jong ki.

1. Ha kaba nyngkong eh, haba u Blei u la thaw ia ka pyrthei, u la thaw ia ka um ka madan kaba iar bha. bad kaba la tap da u mawsiang suda. Hynrei ka blei Ramen, ka blei jong ka pyrthei, ka la hukum ia ki lyngrah ban rong khyndew na ka jaka jongka bad kynton ia ka halor ka sla jong u mawsiang, bad ha kane ka rukom la pynlong ia ki lum bad ki them.

Hadien kane u Blei u la buh ia ka Sottikoina ha ka pytrhei. Ka la dei ka blei, ne ka khun jong ka blei. Kumba katto katne por ka la shong marwei, hynrei la iathuh ia ka ba kan sa kha ia i khun. Ha kawei ka sngi ka la leit ban leit thung jingthung ha ka jaka jongka, kaba kham jngai ha ka ranap lum, ka sngi ka la shit bha, kumta kala sliang um kum ban iap. Ka la leit wad sawdong ka da khmih lynti ban ioh um hangno-re-hangno, hynrei kam lap um satia, bad ha kata ka jingshipa kaba khraw ka la pyrta shla ka da ong, "Lada uno-uno u ban wan rah um ia nga ban dih, ine i khyllung i ba ngan ioh, lada i long i kynthei, ngan ai ia uta." Nangta ka la leit shala ka jingtrei ryngkat bad kata ka jingsliang um bym lah ong shuh. U Raged (uba long u mynsiem bymman), uba ka jaka shong jong u ka long shapoh Niamra, ula iohsngew ia kata ka jingong jongka, ula pynmih shi khiew ka um napoh khyndew. Haba kata ka briew ka la wan phai pat ban wad um dih, ka la iohi ia uta u khiew bad ka

um. Ka la shim ia kata ka um bad dih katlah-katiai haduh ba kata ka jingsliang um jongka ka la jah. Nadun kata ka sngi hi, ka la phikir bha ban rah um kyndong na iing haba ka leit ban trei lyngkha.

Ynda ka la poi ka por ba kan kha khun, ka la ioh da ka kynthei. Katba ita i khyllung i dangrit, ka kmie haba ka leit shano-shano ka shait bah ia ita i khyllung kyndong. Hynrei ynda kala san, ka la lah ban sumar hi ia lade, ka la ieh ia ka iing. Ha kawei ka sngi uta u Raged u la wan ha kata ka iing bad u la rah ia kata ka khynnah sha la ka jaka shong. Ka kmie, haba ka la wanphai mynmiet nala jingtrei, ka la shem ba ka iing ka la thylli, bad, ha ka jingshitom kaba khraw ka la sdang ban wad ia la ka khun sawdong-sawdong. hynrei leh nohei kata ka jingwad. Kumno-ie-kumno ka la iohi ia ki dienjat ba phylla ha ka khyndew, ka la kut jingmut ban bud ia kita ki dienjat. Kita ki dienjat ki la ialam shapoh Niamra. Ka la i.id lynter ia kata ka surok kaba lam sha kawei ka iing kaba heh, ka shem ba ia ka jingkhang la khang. Ka la lah ban plie iaka bad ban rung shapoh, bad ka la iaid na kawei ka kamra sha kawei pat ban wad ia la ka khun. Ha kawei na kita ki kamra, da ka jingkyrmen kaba khraw ka la shem ia ka khun bala jah jongka, bad ka la ong ia ka, "Kumno ba pha wan poi shane, ko khun?" Kata ka khynnah baplt ruh ka la lynniar kthang, haba ka la iohi ia la ka kmie, "bad ka la jubab," Nga la wan shane bad u Raged, kat kum kita ki ktien jong phi kiba phi la ong ha kata ka sngi ba phi sliang um eh shuwa ban kha ia nga. Khie leit noh, kloi-kloi, ko mei, i oh ba ynda u wan ioh un nguid ia phi, kata ka long ka jinglong jong u." Hynrei katba dang iakren hangta, kala iohsngew ba u Raged u la wan. Kumta hi kloi lan ka la buhrieh la ia ka kmie hapoh kawei ka synduk kaba don ha tyngier. Ka Sottikoina, katba ka dang shong khop hangta, ka iam kthang, ka da babe kylla ia kata ka jingkular laplah jongka, bad katba ka dang iam ka ummat jongka ka la jaw ha ka ksangti uta u Raged, uba shong harud dpei hapoh kata ka tyngier. "Kaei kane kaba la jaw ha nga," u la kylli ia kata ka khynnah:

"Phi la buh aiu bangtei ?" Kata ka khynnah ynda ha ba ka la iohi ba ym lah shuh ban set ia kane, ka la ong, "Nga la buhrieh ia i Mei hangtei, namar i sheptieng ia phi." Oh ! i dei i kiaw jong nga, ' u la ong "Hiar noh, balei phi rieh hangto ?" "Nga iam na ka bynta i khun jong nga, " ka la ong. Haba ka la hiar na kata ka tyngier, u la pynkynmaw ia ka shapbang kata ka jingkular jongka mynba ka la don ha ka jingshlang um kaba khraw, bad ka la shu sngap jar ha khmat jongu, namar ka la kynmaw ia kita ki ktien bieit jongka. "Phi dei ban leit phai noh sha pyrthei mynta," u la ong. Hynrei shuwa ba kan mih na iing jongu, u la ai sngewbha da lai tylli ki synduk kiba dap da kiei-kiei kiba im ba khih, kiba kynthrud kynthred, kiba u la ong ruh ki ban pynsah nam ia ka ha ka pyrthei. U kwah ba kan plie ia kita ki synduk ynda ka la poi ha la iing Nangta u la leit ryngkat bad ka, u da rah ia kita ki synduk haduh iing jongka. Haba u la leit noh, shisyndon ka la plie ia kawei na kita ki synduk ha phyllaw, bad na ka la mih ki mrad sawkjat, kiba la phet noh na ka sha kylleng sawdong ka pyrthei. Nangta ka la plie sa ia ka synduk kaba ar, bad na ka la mih ki jaid sim baroh, bad kine ki la her sha ki kper bad ki khlaw baroh. Nangta pat ka la kynmaw ia ki ktien u Raged ba u ong ba kan plie ia kita ki synduk hapoh iing, kumta ka la rah noh ia kata kaba lai shapoh iing Ynda haba ka la plie ia ka, la mih ki jingthaw kiba shong iing briew baroh kum : ki paro, ki syiar, ki ban bad kiwei-kiwei de. Hynrei ka iing jongka ka long ka barit kam lah ban ngiam ia ki baroh, kito ki ba mon ban ym sah bad ka ki her noh sha khlaw. Kito pat kiba kwah hi ban sah marjan bad ki briew ki wad jaka shong sawdong ia ka iing jongka, bad ki la sah haduh mynta ryngkat bad u khun bynriew.

Haba u Blei u la iohi ba ki mrad ki la saphriang ha ka sla pyrthei, u lawan hiar na bneng ban pynthikna ia ki jaka shong jong ki. Ha kata ka por ki mrad ki danglah ban kren briew. U Blei u la thung ia u Khla ban long syiem halor ki mrad baroh, ia u

Niangkwang, ia ka Dngiem. ka Skei, ka Sier, u Myrsiang u la ai ha ki ki kam kiba don burom, bad kin long ruh ki nongbishar halor kiwei pat ki mrad. Ia u wei pat uba na ki sim u la thung ban pyndep ia ka niam thangiap, kum u nongtem nongput. u nongput shyngwiang ia u ksew u la ai ka kam kaba poh tam.

Hadien kane ka jingbate kam baroh, u Blei u la hukum ia ki mrad ban thaw iew noh ha ka jaka kaba shaphang shatei na Jowai. Hynrei kane ka iew ka la kut shen-shen. bad namar ka jingleh ba-ijot ia u ksew da kiwei pat ki mrad namar ka jingwanlam jong u ha kata ka iew ia ki mar khlii kaba sma iew-tung Kata ka jaka iew ka long ka ba ki ithuh bha kadon harud ka lynti ka ban leit sha Tarang Blang). Ka long ka madan mawsiang kaba heh ha kliar lum. bad kaba la don ki basa iew ha ka rukom kiba mynta (modern markets), ba halor u mawsiang ki la don ki dienjat jong ki laiphew mrad ki ba dangsah haduh mynta.

Bun na ki Synteng (ki nongshong shnong jong ka Jaintia Hills) ki ong ba ha kaba nyngkong eh, ki la don ki Hynniew Trep - Hynniew Skum kiba la wan hiar na bneng da u jyrmi uba la pyniasoh ia ka bneng bad ia ka khyndew, bad kine ki Hynniew Trep-Hynniew Skum, ki la long ki nongshong shnong ba nyngkong eh haka pyrthei. Kita ki Khadar Trep Khadar Skum kim lah shuh ban hiar sha ka pyrthei namar ba uta u jyrmi ula iapstai noh ba la pynjulor da u khla (hangne imat ka nongthoh ka la ioh jingtip kaba bakla, haka jaka ban ong ki Khyndai Trep-Khyndai Skum kim lah shuh ban hiar, ka ong ki Khadar ne ka lah ban long ba u Dr. John Roberts ha ka jaka ba un thoh 16 u thoh pynban 19; hynrei kum ki khun Khasi Pnar salonsar, ngi tip ba sah khyndai, shaneng hynniew shapoh. To ngin ia shim ia kane kat kum ka jingtip bad jingngeit jong ngi). Ka la don, la kumno kumno, sa kawei ka jingiathuh khana pateng kaba kham ia hap. jingmut da kiba bun. Kata ka long kaba la mih na kane ka jingjia. Ha ka por hyndai kutong, ka diengiap ka la phet noh bak

sha khlaw namar kata ka jingma na u ksew. u khun bynriew, haba u laiohi ba kam kwah shuh, um banse ban leit thoh dieng hi. Ha kata ka jingleit thohdieng jong u, kumno-re kumno u la kum pom noh shi lyngkhot na uta u iyrmi, uba la tap ia kata ka khlaw, bad kumta hi u la iap stai noh. Hadien kane, u Blei u la rong noh sha bneng ia kata ka bynta kaba shu sah lyndui kumto. Ka jaka ha kaba kane ka jingjia kiba khraw ka la jia ka long halor u lum ba la khot u Lum Sohpet bneng, u ba don shaphang shatei na Shillong, ha ri Khasi.

Shaphang u Sohpetbneng bad ka jingsdang ka jingim u Hynniew Trep ha kane ka pyrthei nga la lap ba bun na ki nongthoh Khasi kim tip ne lap satia ia ka. Hynrei, nga ka leit jia ryngkhat ba u nongthoh, u long u briew uba la wan na ka jaka jong ki 'riew bat Niam kiba pyrkhing, ki briew la kim long kiba nang ha ka thoh ka tar ; hynrei ki long ki briew kiba shlur bad kiba stad shibun, kiba khraw ruh ha ka nia ka jutang bad ki long ruh ki nongiathuh Puriskam kiba nang shibun. U nongthoh ha ka por ka jinglong khynnah jongu, u dang iohsngew kumno ba ki iathuhkhana shaphang kita ki Kulai Bneng bad kumno ba u Hanuman u thang ia ka Lankapuri ban pyllait ia ka Sita na ka kti u Rabon bad kiwei kiwei de, ki long ruh ki briew kiba nang ban bat bad ban pynsah ia ki jingjia ba naduh hyndai kulong da ki jingiathuh khana pateng jong ki. Ka la long syriem kumba ki Greek ki la pynsah ia ki poetries, ki phawar u Homer, da ka jingiathuh khana pateng jong ki. Kumjuh ruh kine ki briew ki la pynsah ia ka jingwan buhai shnong jongu Hynniew Trep lyngba ki jingiathuh khana pateng jongki.

Ki ong, ba ha ka ba nyngkong, la don u wei u dieng u ba heh bad u ba jrong uba ki tnat bad ka kliar jong u ka kot haduh bneng, ka bneng bad ka khyndew ruh ki dang iajan bha, bad u Blei hi ruh u dang ia don ryngkat bad ki ha bneng, U dang iaiaid ryngkat bad ki la ong ba ki don 16 kur (khadhynriew-

Trep). Kine ki khadhynriew Trep, ki ia hiar ia kiew lyngba u Sohpetbneng.

Shisien ha ka wei ka por, ki Hynniew Trep ki la hiar sha pyrthei, bad ynda ki la poi ha pyrthei, ki la salia ban leit kiew pat sha bneng, kumta ki la khet noh ia uta u Sohpetbneng bad u la dkut. Yn da u la dkut, kumta. u Blei u latan noh ia u sha bneng. Kumta ka bneng bad ka khyndew ki la ia jngai noh, bad u Blei ruh u la jngai noh na ki briew na na kine ki Hynniew Trep. Hynrei kine ki hynniew Trep kim don iing ban shong, bad ka pyrthei ka long da u mawsiang suda ka shu don hangne hangtai ka khlaw ha ki jaka them Nangta ki la sdang ban thaw iing ia lade, bad la ong ba ki pynieng iing mynstep bad ka kyllon noh ynda la janmiet, ki pynieng mynmiet ka kyllon noh mynstep. Kumta ki la shu sah ha lum ha khlaw namar ka jing kam lah neh satia halor mawsiang.

Hadien kata ka phreit ka la wan, bad ka la ong "Kine ki khun bynriew te ki la bieij shisha, Pom lyngkhot - lyngkhai ia ki dieng met ia ki salit sapai halor une u mawsiang, bad ka lyngrah ne kruin kan wan bam ia ki bad kin kylla khyndew bad kata ka khyndew kan tap ia une u mawsiang bad phin sa lah ban tih thliew ban thung rishot iing". Ynda ha ba ki la leh shisha kumba la bthah ka Phreit, ki la bret ia ki sapit sapai ha sla u mawsiang, ka lyngrah ne kruin ki la mih bad bam ia ki bad ki long khyndew tang hadien katto - katne. Ia u mawsiang hi la tap da u khyndew, nangta hi ki sa ioh jaka ban tih thliew rishot bad sa lah ban pynieng ia la ki trep ki skum. bad ki la nangroi nangpar ha ka sla pyrthei. U Blei ynda haba u la iohi ba u khun-bynriew. u la iaid khlem Blei, u la isynei ia ki Kum ta u la hiar na bneng bad u la ai ia ki ka niam ka rukom mane Blei. ka Niam shad ka niam khein. ka knia ka khriam khnang ba ki lah ban tip ia ka mon jong U bad ban ioh pat ia ka jingiajan bad U bad ban ioh pat ia ka jingieit bad jingisynei jong U.

Nangta, u khun bynriew ula nangroi nangpar, bad ula tap ia ka sla pyrthei, ula seng la ka kur, ka kha, ka niam ka rukom. ka synshar. Ki sa mih ki hima ki sima bad ruh ki Khadar Daloi, ki Laiphew Syiem Kane kein, ka long ka jingsdang jong u Hynniew Trep-Hynniew Skum bad ka jingwan buhai shnong jong u ha kane ka pyrthei. katba ka jingiathuhkhana pateng jong u Khasi-Pnar.

La don shikatdei ki jingiathuhkhana kiba pher ba pher kiba ia dei bad ka jingsdang jong u khun bynriew ha kane ka pyrthei. Ka khana pateng. ka pyniamir ia ki ha kane ka jingpynshai. Ka Iawbei (kaba dei ka Blei) ka la don ar ngut ki khun kynthei, ka Synshar bad ka Thulang (ka thawlang, lehse). Ka Synshar ka la long ka blei kaba la thaw tang ia ka met u briew, hynrei kam shym la lah ban ai jingim. la ka jingim ne mynsiem la ai da u Blei. Ka la thaw tang ia ka met u briew. Don ki ba ong ba ka dei ka Sotti Kcina, ia kaba la kdew ha ka jingiathuhkhana haneng kane, kaba la pynsyriem bad ka Synshar, kiwei pat ki ong ba dei ka khun jong ka. La kumno kumno ruh ka paw shai ba ka Synshar ka long kata kaba u Blei u la buh ban pynroi ia u khunbynriew ha sla jong ka pyrthei. Bad hadien ki khun ki ksiew jongka, ki Hynniew Trep, ki la wan hiar noh sha kane ka pyrthei na bneng na uta u jyrmi, katba ka jingmut ba shisha hi ka long ba ka kmie ba nyngkong jong u khun bynriew ka la hiar na bneng, kumka khun jong ka blei. Ka paw shai ba kane ka jingiathuhkhana ka long kaba la pdiang da kiba bun kum ka jingiathuhkhana bala hiar pateng naduh hyndai kulong.

Ka Thulang (Thawlang), ka para jong ka Synshar, ka la long ka kmie jong ka Sngi bad u Bnai. Kane ka la sah ha bneng ryngkat bad ki Khyndai Trep (Khyndai trep hadien ba la ring noh ia uta u jyrmi Sohpetbneng) sha bneng Ka Synshar bad ki Hynniew Trep ki la sah ha ka pyrthei, bad kine ki la long ki Kpa Kulong jong u khunbynriew. Ka jingkhein

bapura jong ki Longing ne 'Skum' ha bneng bad ha khyndew ka long khadhynriew ha ka por ba la pyndkut ia uta u jyrmi ha khlaw.

Ia ka Synshar la kyntiew burom katta katta ha Ri Jaintia, haba kha khun nyngkong ha ka iing. ka kmie ka ju ai ia ka da ka sniang kaba itynnad, kum ka jingainguh ne kum ka jingknia ainguh. Ym don kano kano ka blei kaba ai jingknia da ka sniang ka ba itynnad, lait na ka synshar. Ia ka kyrteng jong ka la ju kham buh ha ki khun kynthei, da kaba khmih lynti ban ioh ia ka jingsngewbha jong ka blei Synshar. Teng teng ka shait jia haba ia ka khun kynthei la jer da kawei pat ka kyrteng ia ioh pang jur, bad haba la pyrshang da ki lad baroh ba kan koit pat kim long kam ki ju pynkylla noh ia ka kyrteng jong kata ka nongpang sha ka kyrteng Synshar, bad da ka jingkyrmen ba haba leh burom kumta ia ka blei, kan wallam pat ia ka jingkoit jing khiah ia kata ka khynnah.

Ia ka Synshar la ju pynkup da ka jain kaba kham pher. Ia ka knia ka khriam ia kane ka blei la ju pyndep ha phyllaw iing.

2. Kumno ba u Syiar u la pyllait ia u briew na ka Iongngit.

Haba u khun bynriew u la roi ha ka pyrthei bad katba maki bad ki mrad ki dang ia shongsuk shongsain ha ka juh ka jaka, u wei u jait sim ia uba ki khot u Laroit (Paitpuraw ha ka Khasi), une u Laroit u la shimti ban pynbeit ia kawei ka jing ia shad da ki briew bad ki mrad. Ia kane ka jingpynbeit u Laroit u la pdiang da kaba shit rhem, da ki briew bad ki mrad kumjuh. Nalor ki jingshad ka jingkmen kala don ruh ka jing khawai kaba khraw bad haba la shit bha ka bam ka dih ka shad ka kmen u Laroit, u kum shong ha ka snam bad naduh kata ka por ka jingshong jong u Laroit ka saw.

La ong ba u kui u mrad uba kham heh ia u miaw, ula ioh kumno re kumno ia ka waitlam jong u pyrthat bad u la talain bad shad da kata ka waitlam u pyrthat U Pyrthat haba u la ioh i ia kata, u la kuieh noh ia la ka waitlam bad u rah ia ka sha bneng Nadih kata ka por u kui, haba u leit khyndew u leit tang ha ka juh ka jaka u da mut ba ynda ka la kot haduh bneng ba un ioh knieh noh ia kata ka waitlam na u pyrthat. Kat-ba kata ka jingshad jing kmen ka la shongshit bha ka khmat jong ka sngi bad u bnai ka la phai ia shad lem. Kumta baroh ar ngut ki la hiar na suin bneng sha k ane ka pyrthei. Hynrei ynda ki la poi ha ka khyndew ki la shem ba ym don satia ki ban ia dei jur bad ki ha kata ka jing shad. Ka jing-bha briew jongki bad ka main ba khraw jongki kala pynkhaweit ia kita ki nongshad baroh, haduh ba kim nud wat tang ban tur hajan jong ki ruh. Kumta ki la sdang ban ia shad lang. Haba ki la iohi ba ka hymmen bad u para ki ia snoh kti lang ban iashad ki la rkhie bein ia ki. Namar kata ka daw, ki la dap da ka jingshaiong, ki her krad na ka khyndew bad ki la leit rieh ia lade ha kawei ka krem sha ba kim lah ban bud ia ki. Tang kumta hi kala don ka jing klumar kaba khraw ha baroh kawei ka pyrthei. Ka jingdum tliew ka la long haka pyrthei baroh. Ka ka jing pang ka la ngat ha u briew bad u mrad, ka thied ka pet ka la sangeh, bad ki iew ki hat ki la kynjah, ki lyngkha ki risa ki la sah shrah, ka trei ka ktah ka la sangeh. Ha pdeng ki jingklumar kaba katkata, ki la ia lum dorbar hapdeng u briew bad u mrad, ban ia pyrkhat ia ki lad da kumno ban leit wad ia ka sngi. Bad ki la ia kut ban phah da hati ban leit wad ia ka; hynrei u la kyrngah, u da ong, "La nga long u ba jrong bad u ba khlain, ym myntoi ban phah ia nga, namar ngam don ka bor ban la sait ne ia ai nia, ka kam jong nga ka long ban kit ban bah ia ki jingkit kiba heh bad kiba khraw ha kane ka pyrthei, bad ia kata ngan leh da kaba sngewbha bad ka ba kmen." Nangta ki la ong ia u kulai ban leit; hynrei u la jubab ha ka juh ka rukom.

Ki la kyrpad ia ka masi ban leit; hynrei ka ruh ka la kyrngah, ka da ong ba kam nang da kumno ban khroh ban kjor. "Hynrei ai ia nga ka lyngkor ka juwar," ka la ong, "bad nga trei na ka bynta jong phi baroh shisngi." (Ka dei kane ka por ba la buh beit ia ka rukom trei jong ki mrad, katba kum ka jing kwah jong kawei pa kawei ka jaid mrad). Ka dorbar hadien ka dorbar la pynlong. hynrei ym don satia u ba nud ban shimti ia kata ka kam ban leit wad ia ka sngi. Ha kaba khadduh, u Ryngkoh (Koh karang) u la tyrwa ia lade ban leit, bad ia kata ka jingtyrwa jong u la mynjur da baroh kawei ka dorbar, kumta u la mih ban leit, bad hadien katto katne por u la shem ia kata ka krem ha kaba ka sngi ka la buh-rieh ia lade, u la rung shapoh. Haba ka sngi kala sngewthuh ba u la wan ha ka bor kum u nongrah khubor na ka dorbar ki briew bad ki laiphew mrad, kaiohi ruh ba u long uba bha briew bad u ba don akor, ka la pdiang burom ia u. Ka da kyrpad ia u ban shong ha ka shuki ksiar, Ka da pynι ha u iaka ιng leh don akor baroh, ka ai ha u ia ka tang duma ba un dihduma etc. U la shong ha khmat jong ka, bad u peit ia ka jingbha briew jong ka, haduh ba u la iap bieit iaka bad klet noh ia la ka kam. Ha ba ka sngi ka la ioh i ia kane ka la dom sia, kala shim ia ka lyngknot bad kala tied ia u na ka khlieb jong u. Naduh kata u ne u sim u la ioh ka jingsawa kaba pher haba u her, sngew kumba u dap da ka jyrhoh bad sahiaw. Haba u her la ju iohsngew ba sawa sew - sew.

Haba ki khunbynriew ki la iohi ba u Ryngkoh, u la shah rem ha kata ka kam, ki la lum dorbar biang, bad hapdeng kata ka dorbar u la mih u syiar une, kynthop ha la ka rynieng ba lyngkot bad lymboit ha ka riam ka beit, bad u la ong, "Lada phin shimti ban sumar ia ki khun ki kti jong nga, bad ban ia bam ia ki man ka step ka miet, bad phin shah iaki ban shong hajan jong phi, ngan leit ban wad ia ka sngi".

Ha shuwa ia kane ka por u Syiar u shong ha khlaw bad u wad hi la ka jingbam. Ka dorbar tylli hi ka la mynjur ia kata ka jingtyrwa jong u, bad u mih ban leit wad ia ka sngi Ynda haba ka miet ka ia lap ia u, u la kyrpad ia u dieng sning ban ai jaka rieh ia u, u da ong. "Nga don ha ka lynti ban leit sha kata ka krem kaba khraw ha kaba ka sngi ka la bunrieh ia lade, ban pynbor ba kan wan phai sha ka pyrthei bad ban ai jingshai pat iaka ; kumta to iarap ia nga, ba ngan ym iap. Uta u dieng sning u kohnguh ban ai jingrieh tngen ia u, namar ma u hi ruh u la kwah dik dik ba kan wan phai noh ka sngi, bad u Syiar u la sah miet hangta hangta ha ki tnat jongu ban lait na ka jingkhriat jong ka miet. Ha ka miet kaba bud, u la kyrpad ia ka lamet, ba kan shah ia u ban rieh tngen ne sah miet hapoh ki sla jong ka. Ha ka miet kaba lai u syiar u la kyrpad ia u siej ban khot basa ia u, une ruh u la shah ia u kumba u la kwah. Ia kine ki laijait kiba la leh sbun ia u syiar, ki Synteng haduh mynta ki sngi ki kynmaw iaki, namar haba ki knia, ki thung ia u dieng sning ha ka khyndew kaba ki kynton, ia ka lamet ki siang ha trai u dieng sning bad ki buh shi kynthup u khaw, bad da u thri siej ki teh ia u 'langknia. Haba ki la pom ia u blang ki synreit ia ka snam jong u ha uta u dieng sning bad ha ka lamet kaba don uta u khaw. Wat ia u syiar ruh haba ki knia ki teh ia ki kjat jongu da u thri siej.

U syiar nangta u la iaid la ka lynti, bad hadien katto katne por u la poi ha kata ka krem ha kaba ka sngi ka la buhrieh ia lade. Haba u la poi ha kata ka jaka, kaba iphieng, kata ka jingsngewrit ka la wan ha u, kum u bym bit tam ban rung kumha kata ka jaka, Hynrei ka la iohi ia u, bad ka la khot ia u ban rung shapoh ing, bad ka la kylli ia ia kadaw kata ka jingwan jongu. Te u syiar u la iatnuh ia ka jingthmu ka jingwan jongu. U ong. "La phah ia nga da ki khun bynriew ban wan kyrpad ia phi ba phin sngewbha ban leit phai pat sha ka pyrthei. Namar ka jingdum tliw tliw bad ka jingjynjar ba khraw ka la ngat ha ngi, ki kam ki jam baroh la sangeh lut bad ka jingpang jingjhia ka la

hap ha kiba shong ha ka pyrthei baroh." Hynrei ka sngi kala jubab, "Ngam nud shuh ban leit paw ha ka pyrthei. Ngam lah ban klet ia ka jingleh jong ki sim bad ki mrad haduh katto katto ba ki rkhie bein bad kren bein ia nga haba nga ia shad bad ki."

"Ah !" la ong u syiar, "Lada phi mon ban leit pynshai pat ia ka pyrthei, ngan beh ia baroh ki sim bad ki mrad sha khlaw. Bad shaphang ki khunbynriew pat, kiba la ia leh pop lang bad ki, nganbah ryndang na ka bynta jongki." Ia ka pop kaba ki la leh ha kata ka rukom nga bah manga, bad ngan shimti ban pynbeit ba kan nym jia shuh kum kane, Ka jingpynsaja ia ki kan long halor jongnga; ka jingleh jong phi ruh kan long halor jongnga. Tangba phin sngewbha ban wan pynshai pat ia ka pyrthei, ma nga bad ki khun jongnga ngin ia shakri ia phi."

"Ha kata ka rukom te," la ong ka sngi, "bad lada phi la shimti da shisha ban leh ia kita baroh, ngan ai haphi ka main ka ban ia dei dur bad ki kam jong phi. Ngan pynkup itynnat iaphi bad ngan ai ruh ia ka jingkieng atiar"

Ka sngi, ka la pynitynnad ia u syiar da ki sner kiba itynnad bad u tpong baiphieng bad ka la pynkieng atiar da u shyrtong bad ki sohskhor bad ki tnaw ki banep. Haba la pynriam pynbeit itynnad kumta ia u syiar, bad ba la uynkup bor ia u, u la ong, "Mynta ngan leit phai noh sha ka pyrthei ban pyni ia lade ha u khunbynriew, bad ban beh noh ia kita kiba kynshi bein ia phi baroh sha khlaw ; bad nga haba khot iaphi, kata, haba nga kynih, phin paw pat ban ai jingshai ia ngi kumba mynshuwa."

Haba u la leit phai pat sha u khunbynriew, baroh ki la lyngngoh namar ka jingkyrla dur jong u. Kata ka mut, ba u syiar u bym i myntoi (kynthop bad lymboit) bad mynta u la kylla sha ka dur kaba da kaba eh ki la ithuh ia u. U la khot ia ka dorbar, bad haba baroh ki la wan u la iathuh ha ki ia kata ka jingkren jongu bad ka sngi, bad ia ka jingkular ba u la kular ia ka, kaba

haba ki la sngewthuh bha, ki mrad, ki sim, bad ki khunbynriew, ki la rai noh ba khnang ban ioh jingshai pat ha ka pyrthei, ki la dei ban ia shong khlad noh la ka jong ka jong. Kumta ki mrad bad ki sim li la leit noh sha khlaw bad kiwei kiwei ki jaka, bad ka jingiadei u brew bad ki mrad, ki sim ki doh ka la dkut noh U syiar u la kynih lai sien lai wat, kumba u la iakut bad ki sngi, bad ka ruh ka la mih noh shisyndon tang shu mar ia kut ka jingkynih u syiar, bad ka la pyndap pat ia ka pyrthei da ka jingkmen kaba khraw.

Ym shym la tip thikna katno ba ka sngi ka la dum. Don ki ba ong ba ka neh khyndai sngi, kiwei pat ki ong palat ia kata, bad la kumno kumno ruh ka jingong ka ba ar ka long kaba kham sngew dei, katba kum ka jingiathuhkhana pateng.

Ki Synteng ki ong ba ha ka por lyiur la bah ia ka sngi da u tymmen, bad ha ka por tlang pat la bah ia ka da u samla, bad ha kane ka rukom ki batai ia ka jingiapher ka jingjlan jong ki sngi mynlyiur bad myntlang U samla, namar ba long u ba khlain u la lah ban iarap ia ka ba kan pyndep kloi-kloi ia la ka kamram. Kumta ka sngi ka lyngkot ha por tlang bad jlan pat ha ka por lyiur.

3. Ka Taben bad ki khun jong ka.

Ha ka por hyndai kulong, ka Taben bad hynriew ngut ki khun jong ka ki la poi sha ri Jaintia. Ki wan na shaphang sepngi, ha ka bi kut ka sahit bneng (horison), na sha palat ki pud jong ka Mungal. Ki la paw nyngkong eh ha Bengal, bad ba ka Taben ka la leit ha u wei u Bengali bad ka la ong ia u, "Ai jaka ba ngan sah bad phi, bad ngan ia da iaphi. Ngan sumar ia ki lyngkha bad ki iing jong phi bad ngan hikai ia phi shaphang ki jingleh niam leh rukom". Te uta u Bengali, uba dang pynleit jingmut ha ka lur lyngkha, u la jubab, "Ngam donkam ia phi, nga lah hi ban sumar ia lade, bad nga don ki kot ki sla ki ban hikai ia nga kumno ban leh niam

leh rukom. Nangta pat ka la kiew sha ki lum Khasi. Ka la ia kynduh ia ki katto katne ngut ki Khasi ki ba ia puh lyngkha, bad ka la ong ia ki." Ai jaka ba ngan sah hapdeng jongphi. Ngan sumar iaphi bad pyndap ruh ia ki jingdonkam jongphi. Ngan peit ia ka lyngkha ki risai, ki iing ki sem jongphi. bad ngan hikai shaphang ka leh niam leh rukom." Hynrei kita ki Khasi ki laong. Ngim kwah ia phi. Ngi lah hi ban ri ban sumar ia kiei kiei ki ba dei la ki jong, bad shaphang ka leh niam leh rukom, ngi tip hi hala ka dohnud. Khie leit sha ki Bhoi ki Synteng. Ngi ngi don hi la ka niam. "Nangta ka la leit haduh ba ka la poi ha kawei ka nongrit ha Bhoi. ka shnong kaba la ker kut baroh sawdong da ki lyngkha kiba seisoh, bad ka la ong ia kita ki briew ha ka juh ka rukom, ka da kyrpad ban ioh jaka rieh tngen bad ka la kular ruh ban ai ka jingiarap kaba bha tam ia ki. Hynrei ki la kyrngah, da kaba ong. "Kumno ngin khot ia phi ban sah bad ngi? Ngi long ki ba bieit kiba anna. Khie leit sha ki nongsynshar. ki rangbah hima, ki syiem bad shong bad ki kein. Ngim lah ban ai bor ia phi ban sah bad ngi."Bad la ki kjat ba la pdung bad ba la thait, kala la leit pat sa shisien, ka da kiew ia ka lynti lum kaba lam sha Malakur. (Mulakur, haba nga pyishang ban wad bniah. ngam shem satia ban don kum kane ka shnong ne jaka ba la khot da kane ka kyrteng ha ri Jaintia. Bad haba pyrkhat ia ka jingiaid lynti jong ka Taben ruh ka long kumne : Na Bengal sha Khasi. na Khasi ka poi sha Bhoi, bad ha Bhoi ka kiew ia ki lum bad ki them shaphang Malakur. Na kane ka rukom jingiaid jong ka lah ban ong. ba ka dei ka Mulakongor, ym dei Mulakur. Une u Lum Mulakongor, u don hajar Umpanai, haba hapoh ka Hima u Syiem Jaintia. nangne. na Mulakongor haduh Nartiang ka Nongbah jong u Syiem Jaintia ka long tang kumba shisngi lynti. Ki don kiba ba khot ia u u Mawlongkongor ruh. Hynrei ki Mikir ki khot ia u u Mulakongor. Nga tharai kito ki ba ai ia kane ka jingtip ia u Dr. John Roberts. ki bakla ne u Dr. John Roberts u lah ban sngewthuh ba kla ia ki. Ban poi sha u Mulakongor donkam ban kiew

ia ki lum bad hiar ia ki them). Katba ka dang iapar ia kata ka lynti ka la iohi ia u briew uba bah shiruh ki syiar. Ka la pyrta ia u ka ong, "Ko pa kynrad, shah ngan leit shong ha iing jong phi. Nga la iaid jngai katta katta bad nga la thait eh, bad ym don satia ki ban ia ai jaka shong ia nga", Hynrei uta u briew u la ong, Kumno phi lah ban shong ha iing jong nga ? Nga long u ba duk bad ka iing jong nga ruh ka barit. Lada phi don shisha ha ka jingshitom kaba khraw ngan ialam ia phi sha iing u Syiem. "Kata ka bha," ka la ong, "Ngan leit ryngkat bad phi shata." Nangta u la leit ialam ia ka sha ing u Syiem, bad haba ka la iohi ia u Syiem, ka la buh ia la ka jingkyrpad ha ka rukom kaba dei, kada kular ban iarap ia u kat-lah kat-iai, la hapoh ing ne shabar. Te u Syiem u la kohnguh bad mynjur ban ai jaka rieh ia ka bad ia ki khun jong ka hapoh ha Hima jongu, kaba long ka Ri Jaintia. Ka Taben kala sngewbha shikatdei ban shem ba ka jingiaidwir jong ka ka la kut, bad ba ka la shem ka jaka shongneh, bad kala hukum ia la ki khun ba kin pynithuh ia lade ha u Syiem bad ban kular ruh ba iwei pa iwei na ki kin long kiba la k!oi ban leh ia kaei-kaei na ka bynta ka jingmanbha ka Hima. Ka nyngkong ka la ong ha u Syiem, ba ka long ka blei jong ka ing bad kiei-kiei baroh kiba dei ia ka ing. Ia u kba u khaw ruh kan sumar kyndong, bad ia ka jingseisoh jong ka lyngkha ruh ka la kular ban ai. Ka para jongka, ka Rasong, ka la ong, "Ngan shong ryngkat bad ka blei ing. Ngan sumar ia ki khun rit khun-jia bad ngan da ia ki na ka jingmynsaw. Ngan pynlong ia ki kiba khlain ha ka trei lyngkha risai bad ha ka kit ka bah. Ngan hikai ruh ia ki shaphang ka khaii ka pateng, bad ngan pynman roi ia ka ksiar ka rupa bad ki jingdeng ba kordor jong ki. Kin sa manbha ha kiei-kiei baroh hapoh ka jingpeit jong nga." Nangta ka Partuh ka la tur sha khmat ba ka la ong, Ngan shong ryngkat bad ki 'rangsamla — samhoi ; ngan iaid ryngkat bad ki shyntur jong ki, ngan hikai ia ki ktien ka jingstad ha ka nia ka jutang, bad haba ki ia lum Dorbar bad la ki para briew, ngan pynlong ia ka jingkren jong ki kaba donbor bad kaba khia ; bad haba ki donkam

ban jada ia lade da ki ktien ne ki kam, ngan peit ba kin long kiba khlain." Ka Kypong ka la ong. "Nga ruh nga shong ryngkat bad ki 'rangsamla semhoi ; hynrei ka long ka kam jong nga ban iarap ia ki ha ka siat khnam-siatryntieh, bad haba ki thew hano hano kan nym lait. bad ba kin ioh ruh shibun ka jinglute haba ki leit behmrad." (Ki nongbehmrad, ki shait pyndonkam ia kine ki ktien; "ba la kup ka ksaw ka kpong"), Ka Long khunruid, ka khunkhadduh ka Taben, ka la tur sha khmat bad ka ong, "Ym don jaka shuh ia nga, to niuma ngan shong ha khlaw bad pynkordit ia uta u bym mane ia nga hangta, bad nga wan jngoh ia u da ka jingpang khlieh kaba jur." La tip ia ka kum ka blei jong ka Niur-Niur, ka jaka shong jongka ka long ha ki jaka ba niur-niur. U khun ba marwei jong ka ka Taben u la ong ba un shong bad ka para khadduh bad ban sumar iaka.

Naduh ba ka Taben ka la wan, ia kine ki khun jongka la khein kum ki blei hapdeng ki blei jong ka ri Jaintia, bad ki ju ioh ki jingknia na ki Synteng kiba shong ha Jaintia, Ki jingknia kiba ki shait ai ia ki ki long ki syiar, u kwai, u tympew, hynrei ia ka doh jong ki mrad bala ioh haka jingbeh mrad ki la ai ia ka Kypong.

Na ka Taben bad ki khun jongka. ki mih ki blei synteng kiba pher-bapher; ka blei iing, blei sem,. ka blei longspah longphew, ka taro ka shwar, ka khun khadduh jongka ka long ka blei Saniur ne ka Shrah ka-ba niur-niur. Ka blei Umtisong ka long kaba dom, ki Nartiang trai shnong kim ju nud ban pom wat tang iwei i kdait ruh na rud jongka, ki sheptieng ba ioh ki kem pang. Ia kane ka shrah ba niur-niur, ym don ba nud ban leit rep. Kane ka don ha khlieh Umtisong Marsyndah bad ka Iew Nartiang.

Ynda ki lawan ki Khristan na shaphang Shangpung bad nawei-nawei, u Daloi um shah ia ki ban shong ryng-kat bad ki shnong. U ai jaka shong shabar shnong-sha Modop. Kine ki Khristan ki kwah ban leit rep ia kata ka shrah niur niur, bad ki la leit pan patta na u ban leit rep ha kata. U ruh u ai patta ia ki, u

da ong, "Ai ba kine ki Khristan kin leit rep hangta bad kan ia iap lut noh". Hynrei da khongpong, u kba u ba kot ha syngkai - syngkai bad u soh kba rynjup rynjup bad ki ioh spah ioh phew pynban.

Hadien pat la mih uwei u Daloi, u ba kangar spah u la bishni ia kine ki Khristan ba ki longbriew man briew na kata ka shrah. U la mut ban pynrngat syndon ia ka Umtisong ban pynlong hali noh. U la wan rah ki 'Hume Pipe' kiba heh ba heh ban pynrngat ia ki pung Umtisong; hynrei ki shnong ki ujor pyrshah bad um nud shuh ban leh kumta, bad ka pung Umtisong ka sah hi kumjuh haduh mynta.

Ka Latuthing

Ia kane ka syntiew, la ju khot da ka kyrteng shynrang 'U Syntiew LATUTHING'. Ki War Synteng ki khot ia ka kum 'U KHLOO LATUTHING'. Ia ki jaid syntiew hi la ju khot da ka kyrteng shynrang kum: U tiewdieng, U tiewkulab etc. Nga buh ia u kum ka kynthei hamar ba nga iohsngew ia ki khynnah Lady Keane ba ki ia rwai ia u kum ia ka Kynthei, "Ka Latuthing wa mar tyrha. Ka Latuthing ha saw syniang, ha ka Khasi.

Haba nga sei l'u khulom ban thoh shaphang une u syntiew ba itynnad; ngam lah khlem da pyni hangne ia ki kam jong u Blei, kumno U la pynitynnad ia ka pyrthei da ki syntiew ki skud, da ki lum ki them, da ki dieng ki siej, da ki mrad ki mreng, ki sim ki doh, ha la ki rong ki rong bad ki rwai sngewtynnad. Bad ia u briew ruh U la thaw ha ka dur jong U hi, uba phuh ba phieng bad u ba bit ban long nongsynshar halor jong ki jingthaw jong u.

Kane ka syntiew, u dieng jong ka um da long uba jrong eh, uba jrong eh u lah ban long kumba ar rynieng briew ne palat khyndiat, ka jingheh jong u ka long kumba arphew inshi ei-ei ka lyngwiar. U long u dieng uba eh bad uba jwat bad uba ni ksai.

Ki ong ba une u dieng ne na ka dyngkhong jongu, ki Khasi ki shna smuk dih duma (smoking pipe). Ka rong une u syntiew ka long kaba saw syniang (ba mar tyrha, kumba ong ki Synteng) bad ki don ruh ki thylliej kumba saw ne san tylli, kiba don ki phngit kiba stem. Haba ka phuh ka phuh ruh baroh shidieng, bad u pynphuh iphieng ia ki ranab lum, ki khap mawsiang bad ki pdeng khlaw. U nongthoh. haba peit ia kane ka syntiew kumno ba ka phuh don burom ha khlaw, u kynmaw ia kawei ka dur jong u Royal Bengal, ba la paint da u Artist, ba une u Royal Bengal u ieng harud khlaw. Katno kata ka khlaw ka iphuh iphieng haba u don ma u, ka long kaba iphieng bad iap-ngiah kumta ruh katno ba ka jaka ha kaba kane ka syntiew ka long. U nongthoh, ha kawei ka pyrem, haba u wan na Nartiang, na shiliang ka wah Myntang haba hiar na Nartiang, u phai la ka khmat sha shiliang wah, u la iohi ia kane ka syntiew ba ka phuh sawhain ia ka riat ka ram, ka khlaw ka btap. haduh ba haba u la poi hajan kane ka syntiew, u la hiar na ka jeep jong u bad la phah pom ia kawei ka tnat bad rah ia ka sha la iing sha Shillong (Mawlai).

Ngi ki Synteng ngi ieit bad khein kor ia kane ka syntiew Latuthing. Ki Khasi, kim don kyrteng ia kane ka syntiew, ki shu khot u 'Tiewsaw' ia u. Ka la pynkyndit shibun ia u nongthoh bad ka la pynkynmaw ruh ia u ia ka jingieit barim bajah jong u ia kane ka syntiew, haba u la iohsngew ia kata ka jingrwai jong ki khynnah skul Lady Keane ha kane ka Golden Jubilee jong ka College shaphang kane ka syntiew, "Latuthing wa mar tyrha . . . ." Kane ka la pynlong ia u ban thoh kane ka jingthoh bad ban buh ruh ia ki lain ha kane ka Sonnet.

Ka Latuthing ba mih ha shiteng riat,
Ka ryngieng jongpha ka khlain bad shu pdeng;
Lada khlem mapha ka khlaw ka i khriat,
Hapdeng ki riat pha lah ban ieng kynjreng.
Ban peit iaphi ei ba lah ban ngiah,

Lada shong bad peit te la shoh samthiah.
Ka rong jongpha ruh kaba saw syniang,
Na pha u ngap u lwai ki kjit um bathiang.
Ba kin ioh bsa ia la ki khun ba threw,
Kiba ki la buh khop hapoh ka rew.
Nangta ruh u khun bynriew ba kangar,
U pyndonkam ia ka kum la ka mar.
Ko ! syntiew Latuthing wa mar tyrha,
Sheiwon u lam pho, u bud o ia pha.

Hynrei kaba isangsot mynta ka long, ba ki khlaw ki btap mynta ki la paw sa ki lum syllen. Ki syntiew ki skud kila nangduh nangduh. Ka khlaw shisien ba la pom ia ka dieng ym pynlongdieng shuh, namar ki khar khuti ki la wiang ding man ka snem ban ioh bam phlang ki jingri jongki. Kane ka syntiew baieit eh ki samla Jaintia ruh la kyrthom da ki contractor dieng bad ka la long dpei. Ki dieng heh mynta kila sdang lut bad ki la shalan sa da ki shynrain bad u dewiong, bad ynda la lut kine kin ia shalan pat da ei. Sa ia lade ? Kane ka spah kaba ki la lum mynta kan neh ha kine kan leit sha u Nepali bad Marwari ? Ha ka jingsarong bad iabeh ia ka rongphong, ym lah ong satia ba ka spah kaba ki la lum shi khmat tip kan neh ne kan leit phai biang sha kito kiba thied ia ki mar bad jingmih jong ki ? Da ia husiar bad sumar bha ho khun ka ri. Ioh phi hap shalan sa ia lade.

U nongthoh, ha ka snem 1981, u la leit sha United Kiugdom bad u la sah hangta kumba 6 taiew eiei. U la iaid ia ka England, Wales bad Scotland. Hangne u la shem ba ka sorkar kala bynta bad pynthikna ia ki jaka ban thung dieng, ki jaka ban rep, hangno ban shong briew bad ki jaka ban ri jingri. La ka jong ka jong. Ym don jingkyrduh eiei ruh, kat kaba kwah lah ban ioh da ka ba suk. Ki don ka statistics kaba biang da kaba ki lah ban pynbiang ia ki jingdonkam baroh. Ym don hoarding ne profiteering ruh. Ki briew ki die ki thied thik ha ka dor ba la buh da ka sorkar. Hangne ha ri jong ngi pat katba nanglah ban thied ha ka dor

kaba rem ngi nang sngew sarong. Ki surok ha Bilat, ki long kum ki thied snam ba par ia ka met u briew, kiba jlih bad kiba khuid Ka bam ka dih ym don jingduna namar ka sorkar ka pynbiang nadong shadong. Ki surok ba i eh u Phareng shua ba un mih ki skhem bad ki jlih; hynrei tang shu pynbha ka P.W D. Trai Ri ki la dap da ki thliew ki syar. Uwei u M.L A. (Mynshua nga shait smat ban leit ia ki jingiatai ha Legislative Assembly) nga iohsngew ba u ong. "Mynta haba nga shong kali na shillong sha Guwahati, tang shu sngew ia ka Jerking, u ong, kata te la developed."

Ha ka jingshisha. Ka sorkar India ka la phah training ia kiba rung kam thymmai ba kin nang bad bud ia ka rukom trei kam jong ki. Ka kum sha United Kingdom, sha United State bad sha Japan; hynrei ynda ki la wan phai ym don dak ba ki leh. Ka la nangsniew pynban. Ka phah ia ki Indian Administrative Service, ia ki Engineers. Hynrei ynda ki la wan kajuh hi ka jing bymaid beit ha ki Office. U don uwei u Engineer uba nga la ia kynduh bad u la iathuh ia nga, ba ha India u la long First Class-First ha Examination bad ha England ruh u long First Class-First. U la long u ba hok bad uba khuid na ka bamsap bam phong. Hynrei ym don jaka kum ia uta ha Meghalaya. U la trei tang katno ha Public Health Engineering, u la hap ban leit sha Dhuliajan, bad ki la pynsah tang ia kito ki Kerela.

PART II

KA HISTORY JONG KA NIAM KHASI.

Ki Khasi, ki ngeit ba don tang uwei u Blei uba halor baroh, hynrei kim ju ai jingknia eiei ruh ia u. Ki niew ia u ba u don ha jngai eh, bad uba khraw katta katta, haduh ba kim sngewnud ban tur shajan jong u. Ki kren shaphang jong u kum u Nongthaw, bad ia ka kyrteng jong u ki la ju khot barabor. Ki ngeit ba ka mon jong u ka don ha lyndet jong kiei kiei baroh. Ki ngeit ba dei ma u uba buh ia ka Niam Khasi, lyngba kito ki blei ba khamrit bad da ki la kumno kumno u la thaw ia kiei kiei baroh, ki Blei ba khamrit, bad da ki la kumno kumno u la thaw ia kiei kiei baroh, bad kine ki blei ki long la kumno kumno ruh ka jingsdang jong kiei kiei ha ki Khasi. Namar kumta ka jingiathuhkhana pateng ka ong, ka jingiathuhkhana pateng ka la ioh na kawei ka pateng sha kawei pat ka pateng.

Ha kaba nyugkong, haba ym don pat kane ka khyndew, ba don u Blei ba ka Blei. Ka blei kala thaw ia kiei kiei baroh, kiba im bad ki bymdon jingim. Hynrei ki katto katne ki jingjia bympoi pyrkhat pynban ki long kiba sngew shyrkhei, u briew imat u la duh noh ia ka jingiadei jong u bad ki Bor bahakhlieh eh ki la duh ia ka niam, bad kim tip shuh kumno ban paw ha khmat ki blei ban ioh ia ka jingisynei bad ka jingiarap jong ki. Kane ka la pynlong ia ki bym don shuh ka jing suk mynsiem, bad ki la sngewthuh ruh ba ki long kiba tlot bad kiba bieit, bad ki la sngew donkam ban ioh ka jingiarap kaba iainch barabor na kita kiba kham khraw bad kham donbor ban ia ki hi. Ki namar kata ki la kyrpad ia ka blei ban ai ia ki ka niam, ka rukom jingngeit bad jingmane blei, ki da kular ruh ba lada kam ai ia kane ka jingkyrpad jingki, ki na la ka jong ka liang, kin da pyndep hok ia kiei kiei baroh kiba ki dei ban leh na ka bynta kata. Ka blei ka la sngap ia kata ka jingduwai jong ki. Ka la ai ia ki ka niam, bad kane ka niam ka kynthup ia ka 'jingmane

blei' ia ka kmie nyngkong (na kaba baroh ki briew ki hiar pateng), ia u Kpa Nyngkong (u tnga jong ka Kmie Nyngkong), ia u Kmie Nyngkong (u para jong ka Kmie Nyngkong), bad ia u Nongai Nyngkong jong "Ki jingai baroh". Kine baroh ki la iap, hynrei wat la ki la iap ruh, ki iai sah hi kum ki nongri nongdup ia ka jaid ka kyrja. Namar ha kajuh ka rukom ruh ia kiba la iap baroh, na kawei ka pateng sha kawei pat ka pateng kine ki long kiba dei hok ban ioh ia ka jingmane. Ia ki jingleh niam leh rukom ruh la ai ia ki da ka blei. La hikai ia ki kumno ban kylli ban pyrthew na ki blei ki dkcn da ki pylleng (shad pylleng), bad ruh iaka rukom jingai ne ka knia ka khriam. Ki blang bad ki syiar dei ban knia ia ka blei. Teng teng ki ju ai kum ka jingknia pynsngewbha ne ka jingknia mon sngewbha na ka bynta ban pynsngewbha ia ka blei. Ym don ka jingknia ainguh ia u Blei, namar ki sngewthuh ki jingknia ba la ia ka blei ka kynthup ruh ia u. Haba ki ai jingknia, ki ju dwai ia ka blei, ki kyrpad ban ioh ka jingiada na ka bad ia ka jingkyrkhu jong ka halor kita kiba mane ia ka.

Ki thaw ki kyiaw tymmen ruh ki dei ban ioh jingknia la ju ai jingknia ia ki da ki sniang bad ki blang, hynrei, kum ka dak ka jingai burom kaba kyrpad. Ia ju ainguh ia u Kpa Nyngkong da u Syiar. Ym don kano kano ka jingbuh ryntih ha kine ki jingknia, hynrei ka shu ai, haba ki mynsiem jong kita ki kthaw ki kyiaw kulong ki paw bad pyni kumba ki leh, klet ia ki Kine ki jingpaw dak jong ka jingsngewsih ia ki nongiap ka long kum ha ka pang ka jhia, ka jinglong duk ne ka jingbymlong ha ka khia ka kamai ha kano kano ka jingjynjar ha ka iing bad haba kine ki wan jia ha ka iing, ki dkhot jong kata ka iing ki leit khot bran bran ia u nongshad nongkhein ba un wad ia ka daw da ka shad pylleng, balei ka wan jia kum kata ka nusib jot ha ka iing, bad ban ai kaba kumno ka jingknia ha ban pynhun ia ki. U nongshad u la sdang ia la ka kam da kaba kjor ia ka pylleng, kaba u bat ha la ka kti, da kine ki ktien ;- "Ah ka hajar pylleng, Ah me u syiar ka

jingsuk me uba la ai ki jingshai ha ka mynsiem jongngi na-duh ki sngi barim bajah, me uba ngi la bud shijampa shijam; me uba la pynlong ia ki hynniew skum ban hiar pyrthei, bad uba la pynlong ia ki khadar (khydai) ban sah ha bneng sngew ban iarap ia ngi mynta," Ka jingthnum kren byrtong ka iaid shait shi shait, la kyrpad ban tip ia ka daw jong kata la jingjynjar. U da thaw ne buh ki jingkylli, ba ka jubab kan long kaba shai, lada em ne h'oid. U lah ban buh jingkylli ha kane ka rukom, "Hato kane ka jingjynjar ka la wan ha kane ka iing na ka daw jong kano kano ka jingleh bymdei ? " Nangta u la lynthaw ia ka pylleng ha ka dieng shad. Kaba don ha khmat jong u, ynda haba u la lynthaw kumta ia ka pylleng, u sa peit ia ki shynrong bad b shar na ka rukom shong kita ki shynrong pylleng bad u sa tip ia ka daw. Nangta pat u la kylli iano ki la pynsngewsih. "Ia ka Meihep ? ' Ia u Ni-Bah ?" Nangta ia ka pylleng la iai lynthaw ha kawei pa kawei ka jingkylli. Haba u la ioh ka jubab kaba, H'oid. U sdang pat ia ka rukom jingknia ka ban pynkhuid ia kata ka jingleh bymdei jong ki". "Hato ka syiar ka la biang ban pynhun ia ki ? "hato u sniang u lah ban pynsuk ia ki ? " U lah ban iai kylli kumne, slem slem, haduh ba un da ioh ka jubab kaba shai, ha kane ka rukom ka pylleng ka lah ban lut kumba shishang ne.

Ka long ka rukom ha kiba bun ki longing, kiba khamriewblei bad kiba dap da ka jingsheptieng. ban ai jingknia mon sngewbha khah khah ruh. khnang ban don da ka jingiajan bad ki mynsiem ki nongiap, ba kin dup ioh ia ka jingkoit jingkhiah bad ka jinghun ha ka ing. Bad kumba don kyrrei ki mynsiem (spirits) kiba ki dei ban pynsngewbha. U nongshad nongkhein ruh kham niar ba un jah na la ing. Katne ki long kiba dap da ka jingsheptieng ia ka jingbym sngewtynnad jong kita ki mynsiem, haduh ba bun na ki ki long kum ki mraw jong ki, bad bun ruh ki la kylla duk ha kane ka jingpyrshang jong ki ban pynsngewbha ia kine ki mynsiem.

Ka jingmut ba kongsan eh kaba don ha ka Niam Rhasi kalong beit ha ka jingmanbha ha ka met ka phad

bad ha ka spah ka phew jong kita kiba bat pyrkhing ia ka. Ka ktah ia ka jingim jongki ha man ki jingjia bapaw eh-ha ka jingkha, bad wad ha shwa, bad ha ka jingiap Ka phla ruh ban pyni ia ki rukom ha ki iasah bad ki jaid bynriew bapher bapher ha kata ka pyrthei kaba sha lyndet ka jingihangiap, bad kata, ryngkat bad ka jingkoit jingkhiah, ka roi ka par bad ka spah ka phew kiba long ki jingai kiba ki da thrang haba ki shakri ia ka Niam. Kaba kongsan eh ka longka jingmane nongiap, hynrei ki don ruh shibun ki mynsiem (spirits) kiba ki Khasi ki dei ban pynsngewbha ki blei lum. Blei wah ki blei khlaw blei btap. Ia kine la khein kum ki mynsiem bymkhuid bad la pyniapher ia ki na ki blei ing blei sem. Ki long ki nongshun, kiba barabor ki isih ia ki, kiba dap tang da ka jingbishni pihuin ia ki.

Haba ki khasi ki suwai ia ka blei niam jong ki, ki kyrpad ia ka ruh ban sei ki Ni ki Kong ki ban iadaid iathew iakawei pa kawei ka ing bad ia u briew shimet shimet. Ki kyrmen ba kine kin long kum ki nongri nongdup, ki ban pynlong ia ki kiba riewspah bad kiba manbha. Ia kane ka jingduwai jong ki la ai, bad kawei pa kawei ka ing bad u briew shimet la ai ka jinglaidluid ban jied ia la ki jong ki jong ki nongiasaid i thew ki nongpuja pukan, la ka long ia uba la iap na ka ing ne uno uno u blei. Kumta ki la dei ban knia syiar ne blang ia kita ki nongiasaid iathew jong ki.

Shwa an iaithuh bniah shaphang ki rukom leh niam ki Khasi to ngim ia phai sha ki ar lai tylli ki jingiathuh khanapateng kiba iadei bad ki Khasi bad ka niam jong ki.

Shuwa ba u Khasi un duh noh ia la ka niam kumba la iathuh ha ka lynnong kaba ha shwa, la ngeit ba la don ka jingiadei kaba jan ka pdeng u Blei bad u briew, bad ka jingialeit iawan ruh kaba khahkhah hapdeng ka bneng bad ka khyndew. Ia kane la iathuh ha kine ki jing iathuhkhana harum, kaba batai ruh katto katne shaphang ka jingiakhlad bad ka jingiaid sakma na u Blei. Ka jingiathuhkhana ka kdew shaphang uta uba don hapdeng ka ri Khasi ia uba la khot u Lum

Sohpet Bneng jong ka Bneng". "Mynba ka pyrthei ka dang lung, ka bneng bad ka khyndew ki dang iajan bha, namar ba u Sohpet bneng u la ring ia ka bneng sha ka pyrthei. U Khunbynriew, la kumno kumno, u iwit eh ia ka bneng ba kan jan eh ia ka pyrthei, bad ki la pyrshang ban dkhat noh ia kata ka jingiasoh, bad ki la lah da kaba jem bad ka jingmih nangta ka long, ka bneng ka la kiew noh soit sha jrong bad junom hadien kata ka la don ka jingiajngai bah hapdeng ka bneng bad ka khyndew."

Ki Synteng ki ong ba kata ka jingjia ne kata ka jaka ha kaba la jia kane ka jingjia kaba khraw ka long shaphang shatei, thik hajan uta u Lum Sohpet Bneng, ka la paw ba na kine ki artylli ki jingia thuhkhana ba ki kdew shaphang kiei kiei la pynlong ia u Blei bad u briew ba kin sa long nongwei uwei na uwei pat.

Nangta ka la don ruh ka jingkdew shaphang kawei ka jingkylla kaba khraw, haba ia u briew la jan pynduh noh khoit na ka sla pyrthei, bad kaba imat kum kaba la pynkylla ruh ia ka dur jong ka pyrthei. Ha shuwa kane ka jingjynjar bah ka pyrthei ka long kaba madan. Don kiba ong ba ka long kaba la tap da u mawsiang suda. Ka rukom bad ka blei jong ka pyrthei ka la hukum ia ki lyngrah (white ants) ban rong khyndew napoh ramew, bad tap ia uta u mawsiang bad ha kane ka rukom la mih ki lum bad ki them. Kiwei pat ki ong ba uta u dieng bah ia uba la iathuh mynshwa, haba la pom ia u, u la ngat kynsan, kane ka pynlong ia ki them kiba jylliew kiba eh dur ia ki lum Khasi.

Haba kdew pat ia ka jingsdang ka long briew. ki jing iathuhkhana barim ki ong ba don khadkhyndai ki jaid bynriew, "skum, khadar na ki ki sah ha bneng bad hynniew ki la hiar sha pyrthei. Kane ka khanatang ka bataï shuh shuh da kaba ong ba kawei (KAWEI, ha ki dak heh ka kit ka jingmut kaba kyrpang. Nga tharai ka kdew ia ka Sottikoina ne ka Synshar, ka khun jong ki (blei), ka kmie Thei Sotti jong ka jaid bynriew, bad namar kata la niew ia ka kum ka kmie jong u Hynniew

Trep, kiba la wan hiar na bneng. Kane ka kmie imat ka long kaba pher ha kata "Kamei Kulong" (First Mother) ia kaba la iathuh mynshwa. Ka la don ka para (Thulang Thawlang) kaba la sah ha bneng, kaba la long ka kmie jong ka Sngi bad u bnai.

Kiba kum kita ki long ki jingiathuh shaphang ka jingsdang jong kiei kiei baroh. Hynrei "Kaba kongsan eh ka long ka Blei. Ka long ka tynrai jong kiei kiei baroh, ka buh ia ka jingim bad ka pynjot ruh ia ka. Ym don ka jingmanbha ei ei ruh khlem ma ka. Ka long kaba khadduh ba u briew u lah ban iohi ha ka lynti sha ka bymjukut. Ka rai kut ma ka ia kiei kiei baroh. Haba ka sngap jar ym don balah ne nud ban kren ei ei. Baroh ki blei ki dken imat ki long tang ki atiar jong ka, la pynkup bor ne thung ia ki da ka. Ki long ki shakri jong ka ha ka jingsynshar ia ki briew bad ha ki kam ki jam jong ki, ha kata ka por shwa ban kha ia u briew, haduh ban da buh ia u ha ka jingsuk, ym tang ha ka jingiap, hynrei haduh kata ka jingialang bakhadduh, ha ei re ha ei ha lyndet ka jingiap ba hangne kata kan long, imat ym don ba tip".

Ka paw ba ka long ka Ksiang kaba khraw. Haba la ai ia ka ki niam ki rukom ia u briew, ka la thung ia u syiar ban ai ia ki hukum jong ka ha ki, kaba bud nangta, u syiar u la jia long u atiar uba donkam tam ha ka Niam Khasi. U long uba kordor tam ha ki jingknia, bad da ki pylleng ia baroh ki jingkylli-pyrthew na ki blei ki dken la pynlong, (Kata ka mut ka Shad ka Khein). U long uba ki dei ban burom bad jingduwai, bad khlem ma u kim lah ban shem ia ka lynti sha kata ka pyrthei ba kynja mynsiem. (Ka Bneng).

Ki la don shibun ki jingleh niam, kiba ia snoh bad ka thangiap u Khasi. Kaba nyngkong eh ki pynsum pynsait ia ka metiap, nangta ki pynphong ia ka da ki jain thymmai, ki bym pat pyndei met. Nangta ki pynthiah halor ka jingthiah bad ha ka jylleng ki

buh ka pylleng, kaba ki khot ka "Pylleng Jylleng". Ki ker jain ia kata ka jingthiah khnang ba kane u nongiap kan nun pat ha khmat ki nongwan nongleit. Ki kur ba jan eh ki shong hapoh kata ka jingker jain. Ia ka jingiap jong kiba riewspah la ju ai dak da kaba dait suloi, lane kumba leh mynshwa da ka jingsiat khnam.

Ka jingknia kaba kongsan eh ha ka por iapbriew ka long u syiar, uba ki khot "U Syiar krat lynti". U dei ma u uba ialam ia kiba iap sha kita kiba la khlad noh kiba don ha ka Ing U Blei. Kane ka jing knia ka long kaba dei ban leh, namar lada khlem ma ka ka mynsiem ka lah ban iaidwir kylleng sawdong, kumba kawei ka riew batniam ka la ong, ba ka lah ban poi sha "Calcutta, Madras, Bombay ne shano shano. U masi ruh la ju pyniap. uba la tip kum "U Masi pynkhuid". Kane imat, ka thew ia ki jingpynkhuid ia ka mynsiem ba kan long kaba bit ia kata ka pyrthei ba kynja mynsiem.

I shangrit la ju sdien haneng khlieh jong ka uba iap, bad ha ita i shangrit la buh khyndiat i ja, ka tyndong tympew ha kaba la buh ia u tympew bad kwai bad ka khuri rnong ha kaba la buh um.

Ynda haba ia ka met iap la buh ha ka synduk, ki buh ia ki pisa rupa (peisa khutia) ha ki kti jong u nongiap, ki kur ki buh ha ka kadiang bad ki kha ha ka kamon. Ia ka met iap teng teng la ju pynsah rah ar miet lai miet lane haduh san hynriew miet ruh, kata katba lum ki jingjia ne ka jinglong (status) jong ka ing. Bad katba ka met ka dang ha ing, la don ruh ka jingtem ksing bad jingput tang muri baroh shilynter, kum ka dak ka jingai burom ia u nongiap.

Ki don ki jingai sngewbha da ki niakha, katba kum ka bor jong ki da u Masi, Snlang ne Syiar. Kiwei pat ki wanrah da ka 'iad um. Kawei na kine ki jinti ai kaba ki khein kor eh ka long u sniang. Kane ka long ka jingai ba don burom bad la niewkor shibun

ia ka, da ki nongai ne ki nongpdiang ruh kumjuh. Khlem da khein ia kaei kaei ruh, ki khun kim dei ban klet ban ai ia u sniang ha ki kur jong u kpa, bad ki sheptieng shi katdei eh ban pynthud ia ki ba ioh kin kyntait ia kata ka jingai, kaba ki khein ba ka long ka jingleh bym suidniew ne ka jingpynleh rain. Ki kur jong u kpa ruh ki sngew kumjuh ba ka long kaba donkam eh ban ai ba ki dei ban ai ia kane ka jingai ia ki khun jong u kur. La khot ia u "U Sniang u bym dei ban siew dor", lane "U Sniang uba long ka jingai duh".

Shwa ban rah ia ka metiap sha jingthang, ki buh ia ka synduk ha kaba la buh ia ka metiap ha ka krong, bad ha kajuh ka por ki pom ia u Blang, uba ki khot "U blang u ban iada na ki ksuid ki khrei". Uba ki ngeit u ban iada ia uta uba iap na u ksuid runar kiba u lah ban ia kynduh ha lynti. Katba ki kur, ki lok ki jor ki para marjan marpa ki dang ia iaid ha ka lynti sha jingthang briew, ki bret ia ki sbai, ki peisa bad ki tyngka sha madan baroh shi lynter lynti. Ynda haba la poi ha ka jaka thang, kaba la ker baroh sawdong da ki dieng ne da ka ladew (pashor), bad shwa ban buh ia ka met ha ka jaka thang, ki knia ia uwei pat u blang don ruh kiba knia da u masi. Nangta ki buh ia ka met iap ha ka jaka kaba ki la shna bha ban buh ia ki, kaba long ha ka dur ka synduk kaba heh bad kaba jrong. Ia ka khlieh ki pynphai shaphang sepngi, bad ia ki kjat shaphang mihngi. Ha kane ka rukom ki ngeit ba la buh ia ki kjat ha ka lynti kaba lam sha ka Ing U Blei. Kata ka shang kaba la sdien, ha kaba ki la buh da ki jingbam ba har rukom, arsien shi sngi, ki buh mynta hajaa jingthang. Kawei ka ryntieh bad lai tylli ki khnam, (lada dei u shynrang), U Khri uba shi ser jingthew, khyndiat ka jad um, ki tiar shet tiar tiew, ki jain ruh la buh lang ha syndah ban ioh thang bad ka met iap. Ia kata ka pylleng jylleng ki pynpait halor ka jingthang, bad ka met iap. Ia kata bad nangta ki ot ia u Syiar, ia uba la khot "U Syiar, bad une u long uwei pat u nongiarap ha kata ka lynti jong u. Ia une u syiar la

bred laisien, shisien shaphang ka mon bad arsien shaphang ka diang, lada dei u rangbah, ki shim ia ka ryntih bad siat ia ki khnamshaphang shatei, shaphang shathie bad shaphang mihngngi, kine ruh ki ong ki ban iada ia u nongiap na ki myosiem bymman.

Ynda la dep kine kiei kiei baroh bad ki lapoi sha ka kam kaba khadduh, ki khun bad ki pyrsa jong u nongiap ki la leit ban ai ding nyngkong, bad nangta sa ki pakha paman, bad baroh ki kur ki jait kiba don ha kata kapor, kl ia bret kwai tympew ha ka jingthang, shwa ba kin leit phai na kata ka jaka.

Ynda haba ka met ka la inglut, ki theh um laisien halor kata ka jaka. Ki la khar ia ka shyieng bad ki laai ha ka tnga ne ki khun jong uba iap, lada jia ba uta u nongiap u long u bym don khun, ki kur jong u kin shimti ia kita ki shyieng. Ia kita ki shyieng ki buh ha i khiew khyndew bad ki synreit da ka 'iad um halor jong ki. Ia ita i khiew khyndew la buh ha u maw ba la khlong thliew bad la tap pynskhem bha, bad ka sah hangta haduh ba ki kur u nongiap kin ialum bad leit shim ia ka ryngkat bad ki shyieng jong kiwei pat ki kur ki jait, ban leit thep Mawbah, u Mawbah jong ka jaid. Hadien ka jingthep Mawbah la leit buh ja man ka sngi da ki Kur ha uta u maw katto katne por.

Ka jingthangiap ki Khasi kan long kaba janai lada khlem ka ud ka iam ka niewtang niewliar kaba ia dei bad ka niam thangiap. Kam da dei tang ka jingsngewsih bad ka jingiap, hynrei ka pynpaw burom la u nongiap ki lok ki jor ki marjan marpa, ki ia shim bynta ha kane kumjuh kum ki kur jan. Ka don ka jingsngew myllung bad ka jingsngewlem, bad kaba ktah ia ka jingsngew jong ki briew na ka sur bad jingsawa bad na ki ktien ka jingiam briew khamtam haba sngewthuh ia ki. Ka kmie, ha ba ka iam pangnud kthang ia la u khun, phin iohsngew ba ka ong. "Ah khun, jong nga shano me la leit? Ah, baieit jong i Mei balei me ieh noh ia nga? Ah, mawkordor, ka pangsngiat jongnga, balei me leit noh na nga? Shano me don? Balei ba me

la khlad jynduh na la i mei ? Balei balei me la iehnoh ia nga, Ko Mawlynnai, ksiar jongnga ? Bad kumne ka bapli ka kmie ka iai leh, ka pajait ia la u suiuh, ka sangoh ia lade namar la jingkthang ka mynsiem bad ka tim ia la ki blei namar ba ki shim noh ia u khun baieit eh jong ka.

Ynda haba ladep ka jingthangiap, bad ha ka sngi kaba bud iaka, ki iakhein iadiah ia ka lut ka sep, bad ia kane ka sngi latip kum "Ka sngi khein Sbai". Ha poh ki lai sngi hadien ka jingthangiap. Kata ka iing kam bit ban sum ne saitjain. Bad ki kylli ia ki blei ki dken jong ki da ka shad pylleng, ban tip ia ka daw kane ka jingiap, la ka long na ki 'Suid lum' suid wah, ne da kito kiba ha ing hasem. Ynda la kut kine ki lai sngi, kiba ha iing jong uta u nongiap ki la lah ban sum ban sait, ban pynkhuid ia ki ing ki sem. Hadien shi bnai. ki pyniap sniang, lada ki long kiba duk, ki pyniap da u syiar bad ki pynlong jingkhawai, kane ka long kum kaba pynkut noh ia ka niam ka rukom kaba ia dei bad ka niam thangiap.

Haba u briew u iap ha ing ka tnga, kata ka tnga kam dei ban shong-kurim katba ki shyieng jong u tnga jong ka ki dang sah haing jong ka, tad haduh ba ka la lah ban aiti noh ia ka ha ki kur jong u, Ha kajuh ka por ruh ka dei ban pynshai ia ki mar ki mata jong u, kiei kiei jong u shimet, ne kiei kiei kiba u pyndonkam ia lade, kum ka jain ki nep, ki sopti ki sopjat. Ne kiei kiei kiba u la wan rah na la ing ha ka por ia poikha. (Ha Khasi, u tnga u ia shong ryngkat bad la ka tnga ha iing jong ka). Lada u tnga u long u bymdon khun, ki kur jong u ki shim ia ki shyieng jong u naduh ka jaka thang. Lada kata kaba la iap tnga ne uba laiap tnga, ki shongkurim hapoh shisnem ki pynshitom ia ki da ka kuna kaba jur, Lada hadien shisnem pat ki leh ka kuna kaba khamsting. Kane ka kuna la khein ba ka long kum ka rapjot ka ban tap iakalait ka let pyrshah iaka dustur.

Ia kito pat kiba iap khyndiat ne iap jubor (Violent death), kum kaba iap : jyllop, ingdieng, ba dait khlia

ne iap ha ka thma, bad kiba danglah ban iap ia ka met, ka jingleh niam thangiap ruh la ka long kaba Pher katta katta. U 'Iar teng la knia kum u "Syiar krat lynti" Nangta ki leit thang iaka basah, bad ia ki shyieng ki la buh hapoh u maw uba ki la khlong thliew, katba ki dangwad ia ka daw da ka shad da ka khein. Nangta ki leit rah ia kita ki shyieng sharud wah, ki tih pung rit harud kata ka wah bad ki sa sait ia kita ki shyieng hangta, hadien kata ki knia, lai jaid ki jingknia: uwei u blang ki knia ia u Syngkaibimon u blei ka iap tyrud, kawei ka blang ia ka Ramshyndi, ka blei ka jingshlur; bad kaba runar; bad kawei ka sniang na bynta ka jingmaitlynti. Hadien kane, ia kita ki shyeng ki buh ha ka thliew kaba ki tih thymmai na u maw. Ka ne ka rukom leh niam kala wai, bad kiba ha ing ha sem ki la leit phai noh sha la ing, bad sa shisien pat ki dang donkam hi ban kylli na ki blei ki dkhen jong ki, da ka shad ka khein, la ki la hun ne em ha kine ki jingpyndep niam-pyndep rukom baroh.

Na ka bynta kita kiba iap sha jngai bah, bad ia ki met jong ki ym lah ban thang ha shnong, kane ka rukom harum la pynbeit na ka bynta kiba kum kita:- Kiba ha ing jong uta ne kata ka nongiap ki shim lai ne san tylli ki sbai bad ki leit ha ka jaka kaba ki ia kynduh ki lai tylli ki lynti. Nangta ki bynta ne khot ia ka kyrteng uta ne kata ka nongiap. Kaba ki ngeit ba ki iohsngew ia ki bad ban bud ruh iaki sha la ing. Ka jingthang pat ka la long thik kumba ki iap ha la ing. Kita ki sbai ki mih ha ka jaka ka met.

Ha ka jingiadei bad ka dustur ba la kdew ha ka lynnong ha shwa kane, shaphang kaba leit buh jingbam ha ka jaka thangbriew na ka bynta ki Nongiap, kane ka jingiathuh khana harum phin shem baka long kaba sngewtynnad :—Ka Durga ka la long ka khun marwei jong kawei ka ing kaba riewspah, ka la dei ruh na kawei na ki jaid ba donbor eh ha ka ri. Ki briew jongka ki long ki Khasi kiba bat pyrkhing ia ki rukom bad ki dustur jong ka niam Khasi. Hynrei la shah ia ka Durga, kum ka khynnah ban leit skul ha

la shnong. Hangta la hikai ia ka shaphang ka niam Khristan, bad suki suki, katba ka nangsan, ka la nang ban sngewthuh ba u Jisu u long u Nongpynim jong ka. Haba ki Kmie ki Kpa ki la iohi ba ka la don ka mon ban long Khristan, ki la leit sei ia ka na skul, bad ki la maham ia ka ba kam dei shuh ban leit hajan jong ka iing mane ki Khristan, namar ba ki la sngewsih kthang na ka bynta kane ka jingleh jong ka. Ka bapli ka khynnah ka long ka bymmon ruh ban nym kohnguh ia ki kmie ki kpa. Ka jia long ha ka jingjynjar bakhraw, namar ka la sheptieng ruh ban long ka bym kohnguh ia uta ha uba ka la shaniah. Katba ka nang san kata ka jingpang ka la kylla consumption, bad la ki la pyrshang da ki lad baroh katba kum ki dustur ka niam Khasi. kim lah ban iarap ia ka ; ha kaba khadduh ka la iap noh ha la ka jingpang, ha kawei ka sngi, haba la jur bha ka jingpang ka la ong ia la ka kmie "Ko mei baieit, phi mon ne em ban leh ia ka jingkyrpad jong nga ?" Kaei kata, khun ba thep mynsiem jong nga ?" La ong ka kmie. "Ngan leh ia kaei kaei baroh kaba shong ha ka bor jong nga na ka bynta jong phi, " Niewma " la ong ka Durga, "Phi tip, ko mei ba nga long ka Khristan. Ngam ngeit shuh ha ka niam rim jong ngi. Ki pylleng, ki ksuid ki khrei kim long eiei shuh ha nga. Mynta te nga kular ha nga., ko mei, phin ym leh shuh ia ki niam ki rukom Khasi ynda nga la iap. Ka jingshaniah jong nga ka long ha u JIsu. Ko mei, phin kular ia nga ha kane?" Ka kmie namar ka jingngeit jong ka ia la ka khun ka ba don ha tmier ka jingiap ka la kular. Nangta ka Durga ka la ong, "Khublei, mei jong nga, mynta nga lah ban iap da kaba suk, " Hadien ka jingiap jongka, nalor ka jingpyrshah kaba jur bad ka jingbyrngem byrsit da ki kur, ka kmie la hapdeng ka jingsheptieng kaba khraw, ka ieng skhem ha la ka jingkular. Ia ka Durga la thang khlem ka niam ka rukom Khasi, bad la shah ia ki Khristan ban wan duwai harud ka jingthang jong ka. Hadien ba la pyndep ia kane baroh. Ka bapli ka kmie ka la don ha ka jingsngew kynjah, ka la sdang ban sngew shipa, bad ban sheptieng bad ban pyrkhat ba da kata ka jingpynsngewbha jong ka

ia ka khun, ka la sngew kumba ka la leh pop pynban pyrshah ia ka. Bad kaei kaba la pynshitom jingmut eh ia ka ka long, ba ym shym la buh ja hajan ka jingthang jong ka ban pynioh bor ia ka ha ka lynti jong ka sha ki longshwa kiba don ha kata ka pyrthei ba kynja mynsiem. Ka la sheptieng ba ioh kata ka khun jong ka kan thngan bad tlot ruh, kine ki jingpyrkhat ki la ktah ia ka bad miet bad sngi, bad suki suki ka la bamduh ia ka bad kam don pyrthei shuh. Hynrei ha kawei ka sngi, haba ka dang iaid weibriew, bad ka jingsngewsangsot kaba la palat, ka da ud ha lade ia kata ka jingtlot jong ka Durga, ka tharai, ka Durga khlek ka ieng ha khmat jong ka, kaba i thiang ban peit, bad kaba la pynkup da ki jain ba phyrnai bad ba lieh, "Ah khun jong nga, khun jong nga, "ka la pyrta kata ka kmie bapli," "iathuh ia nga phim shym thngan?" mei baieit jong nga," la ong ka Durga "kumno ngan thngan? Nga bam da u kpu ka jingim". Kata ka jingithuh paw ka la wai bad kumjuh ruh kata ka jingkhuslai jong ka kmie, kaba mynta ka la sngewskhem bha, ba kiei kiei baroh ki bit ki biang ia ka khun jong ka. Kane ka jingiathuh khana ka pynpaw ba ki Khasi ki long kiba khlain ka jingngeit ha ki niam ki rukom jong ka niam rim jong ki, kiba ki la ioh pateng, bad na ki la san la raugbah. Ha ka liang jong kane ka kmie, kata ka jingithuhpaw ka la ktah jur ia kaba, la ka long kaba shitrhem ha la ka niam Khasi ha kata ka por, ka ia leit ban shah hikai ha ka niam jong ka khun jong ka, bad tang katto katne bnai hadien ka la long Khristan ia lade ruh.

2. Ki Niam ki rukom kiba iadei bad ki Khyllung

Ka jingkha khyllung (The Child's Birth)

Ka long ka por kaba kordor bad kaba khraw ha ka iing haba ioh khyllung, bad ka jingduwai phirat ia ki blei ki dkhen, ka la long da ki lad baroh ban kyrpad ia ki ban iada ia ita i riew thymmai. Ki

thaw khnang ia ka dabor khyndew ban pynsum haka ia ita i khyllung kumba san ne hynriew sngi. Hadien kine ki sngi ki shad sa khein ban kylli ha ki longshuwa, bad ki la ai ruh ki jingknia ia ki blei um bad ia ki ksuid khlaw ksuid btap, khnang ban lait na ki bor basniew jong kine ki ksuid kiba long ki nongshun jong u briew

11. Ka Jingjer Khunllung

Ka jingjer khyllung ka long ka por kaba kordor eh. Ka por na ka bynta kane ka long mynstep. Ki kynthei jong kaing dang step phyrngap ki la ia bun kam bha ban pynkhreh ia kane. Ki la pdem ia u khaw ha ka um, ynda u la jem ki jiar ia u bad ki theh ha u thlong nangta ki sa dunglwit ia u. Ha shwa ia kine baroh ki pdem 'iadum da u khaw bad ynda ka la khie, ki khnoit ia u ha ka jingjiar, bad ia ka um ki thep ha ki tyndong siej. Nangta ki lok ki jor ki kur ki kha ki ia lum ha kata ka iing. Haba ia kiei kiei baroh la pynbiang, sa wan u nongkhan, uba la mlien bha kane ka kam Nyngkong eh u synreit ia ki sla bad ia kata ki ktang um da ka 'iad um. Nangta u duwai ia ka blei, da kaba kyrpad ba kan iada bad kyrkhu ia ita i khyllung, bad u kyrpad ruh ia ka ba kan iarap ha kaba ai kyntang ja jong ita i khyllung. Hadien kane u kpa ne uno uno kynja kpa, un ai katto katne tylli ki kyrteng ha uta u nongkhan. Nangta uta u nongkhan u shim ia u klong uba lapyndap da ka 'iad um, bad hakawei pa kawei ka kyrteng ba u khot u pynjaw ia 'iad um na uta u klong halor kata ka tyndong siej bad u da peit ha kane ka rukom jaw, la jia ba ha kano kano ka kyrteng na kita ba u khot kata ka 'iad um kaneh hakata ka tyndong siej, dei kata ka kyrteng, u kaba iadei ban ai ia ita i khyllung. Hadien ba la kut ia kata ka kyrteng, u nongkhan, u la pynpaw ia kata ka kyrteng ha ka blei, bad ha kajuh ka por u duwai ia ka ba kan kyrkhu ia kata ka kyrteng i khyllung bad ban iarap ja u ne ia ka ban nangsan, bad

ban long kiba khlain ha ka met ka phad bad ban man bha ha ki kam ki duk. Nangta u shim sa ia ka sla lamet ne 'lakaid bad u ber ia u purew halor jong ka bad u buh ia ka ha u khiew khyndew u theh sa kata ka um khaw na ka tyndong. U shim ia uta u khiew khyndew bad u pynshad laisien halor ita i khyllung. Nangta ki leit rah ia uta u khiew shabar bad buh ia u ha ka tnat dieng. Haba ma u bad u kpa uba leit synran ia uta, ki wan phai noh, la wan shaw ia ki da uwei pat u briew uba la synreit ia ki kjat jong ki da ka um shwa ba kin rung shapoh ing.

Uta u nongkhan, u pyndep pat ia ki niam ki rukom ba dang sah. U shim ia uta u purew bad u mat lai sien. Nangta u shim ia u shynrai bad u, bad u khleh bad ka um, bad u tah ha kjat kamon u kpa bad jong ita i khyllung, nangta sa ia ki kjat kamon jong ki kur jong u kpa bad ia ki kjat kadiang jong ki kur ka kmie. Nangta pat ai ki jingai ia i khyllung, ka rantieh bad ki khnam lada dei u shynrang ne u sdie ban pom dieng, bad star ka khoh ban kit jingkit lada dei ka kynthei. Ia kine ki tiar ki buh tyngkai hapoh ing.

111. Ka jingsam shkor ia ki khyllung

Hadien ar ne lai bnai naduh bakha, ki sam ia ki shkor jong i khyllung, na ka bynta ban ioh pyndeng soh shkor, ia kiba ki khot ki soh shkor "Ka Mei Kulong".

3. Ki niam ki rukom kiba iadei bad ka ing

Shwa ban iathuh shaphang ki niam ki rukom ki ba iadei bad ka ing, lehse ka kham bha ban iathuh shaphang ki ingbha ne ingheh, ha ki rukom (dur) jong ki ing Khasi hyndai. Ki Khasi ki kham sngewbha ban tei ing da ki maw bad sop ia ka tnum da u tew ne u phlang. Ka jingheh ka shong katba kum ka bor, ki rah khyndiat na ka sla khyndew bad ki shna ki kyndon ban rung shapoh ing. Barabor ki shait don

tang kawei ka kamra bad ka baranda ha khmat. Ia ka madan ki siang da ka lyntang. hynrei ia ki ing ki ba kham duk ki shna ha madan bad lape da ka khyndew, halor khyndew kaba la pyneh da kaba tied bha. Ka dpei ka don ha madan ha ka jaka ba la khreh kyrpang, ka long kaba sawdong, bad hapdeng jong ka ki thung lai tylli ki maw byrsiew. Ia kata ka dpei la ker baroh sawdong da ka dew byrtha ba la khmot pyneh bha. Ki pynmeh da ka dieng ban thang ha ka dpei. Hapdeng ka tnum bad ka dpei. Ki shna tyngier kaba ki sdien da ki thri kiba khlain haduh tnum. Ha kaba ki buh diengiap ne khoh bad star. Ha baroh ar liang ka kamra la buh ki jingthiah ba la ker da ki lyntang ne da ka pyrda. Kim ju don shuki bad ha ka jaka ki shuki ki buh da ki lyntang ne da ki dieng sawdong lyngkhot, ha kiba ki lok ki jor ki lah ban shong. Ki trai hi bun ba ki ia shong ha madan. Ha ki kyndong jong ka kamra ka don ka jaka ba la khreh ban buh um, bad ha ka biar kaba ha lyndet ka dpei, ka don ka almari ban buh ia ki tiar shet tiar tiew. Kane ka long ka rukom ing Khasi tyndai, lah ruh ban ong hangne ba ia ki prek nar kim ju pyndonkam ha kaba shna ing, namar ba ki khein sang ban leh kumta (Ka Nongthoh, hangne imat ka mut ia ka Ing sad kaba don ha Smit, ka shim rukom na kane, imat bad ka mut ba ki ing Khasi baroh ki long ha kata ka dur. Hynrei lait na ka Ingsad, baroh ki Ing Khasi ki pyndonkam ia ki prek nar. U nongthoh ne u Nongpynwan ia kane ka jingrhoh sha ka Khasi. U dang iohi ia ki prek nar ba ki thaw ha shnong jong u. Ki prek kiba ki thaw ha kata ka por, ki nep ka khmut bad ka heh na tdong, kim don shata kum ki prek Bilat mynta). Ki don kumba lai tylli ki jingkhang; hynrei kim don jingkhang it, namar kata kim da ioh jingshai bha. Kim don Atoskhana, bad ka tdem ding ka mih na kano kano ka bynta ba lait. Kawei pa kawei ka Longing (Family) ka shong ha ka ing kaba ki thaw. Haba ki thaw ing thymmai, ki trai ing shwa ba kin leit shong ha kata ka ing, ki khot ia ki lok ki jor, ki kha ki man ban ia wan sha kata ka jingleh niam rung ing thymmai. Ki knia ki jingknia ha kata

ka por. Kiba riewspah ki knia da u sniang, kiba duk pat da ka 'Khatyrkhong. Saw ne san tylli kine ki 'Khatyrkhong ki buh ha madan, ki kyllan ia ki da ka 'Iad um bad ki knia ia ki ia ka blei Ramew. Lai tylli na kine ki dohkha tyrkhong ki sdien ha u shangkhung jong ka tnum, hangta katto katne na kita kiba ia don ha kata ka por ki ia kop uei u ban dait ia kita ki dohkha da kaba shu ryngkoh, bad kat uba lah ban ioh dait ia kawei na ki uta un ioh ia kata ka dohkha (ia kane ki khot ka kynjoh 'khaskain). Kito kiba knia da u sniang, ki ot shi bynta na ka doh bad ki sdien ha tnum ha kajuh ka rukom kaba leh ia ka dohkha, bad kat uba jop u ioh ia kata ka doh. Ha ka ne ka rukom ka la don ka jingai jingknia ia ki blei bad ka jingai sngewbha ia ki lok ki jor. Ia kane ka rukom leh niam ki khot ka Rung Ing Thymmai. Kiba riewspah te ki da khawai bha ha kane ka por.

Ki Khasi ki khein sang ban thaw harud jong ki madan lellum (plateau). Ka long kaba sang ruh ia ki khun ynda ki ia san la rangbah ban thaw shaphang kamon na ka ing kmie, lada jia ba ka dei ha kajuh ka kompound ki dei ban thaw shaphang kadiang. Ka long kaba sang ruh ban thaw ki ing kiba ia phai khmat kawei ia kawei ne kiba ia phai pyrshah.

Katba kum ka Dustur jong ki Khasi kaba dei ka jong ka kmie, ka leit sha ka khadduh hadien jong ka. Kane ka ing ka long kaba kyntang bad ka ingseng ingdang, ha kaba knia ki rukom kiba ia dei bad ka niam dei ban pyndep hangne. Kane ka la long kawei na ki daw kiba pynlong kaba eh ia ka khun khadduh ban wan long Khristan. Namar ba ki kur jong ka kiba dang bat ia ka niam rim, ki donkam ia kane ka ing ban knia jingknia, bad ki pynshitom ia ka har rukom lada ka leit long Khristan, U Rev. G. Huxley Thomas u la kdew ia kawei ka jingjia kaba kum kane ha ka shithi jong u. Ka don kawei ka khadduh kaba la long Khristan. Ki kur jong ki ki la byrngem ban knieh noh iaka ing jong ka, Bad hadien ki la wallam ia u para jong ka uba pang ban knia hangta.

Ka la pyneh pyrshah ia kane, ka da ong, ba kam lah ban shah ia ki ban knia ha ki blei ki dken jong ki ha ka ing jongka, namar ba ka la dei ka ing jong ka Khristan. Kim sngap satia kata bad kl la beh ia ka na ing. Kumta shwa ba kan mih, kala dem khohsiew, bad aiti ia lade ha u Blei, bad ka la ong ba ki lah ban shim ia kiei kiei baroh ha ka; hynrei kim lah ban pyniakhlad ia ka na u Nongpynim jong ka. Ha ba ki la beh kumta ia ka, ki la ioh ia kata ka ing sha lade, bad ki la pyndep iakata ka knia ka khriam jong ki hangta. hynrei hadien laisngi ka la jia kaei kaei kaba pynsngewshyrkhei ia ki, kim nud shuh ban sah hangta. kumta ki la mih noh. Hadien katto katne sngi ka Khristan ka la wan phai sha la ka jong ka ing khlem don shuh mano mano ruh uba nud ban kren shi kyntien ruh.

4 Ka Rukom Poikha Poiman

Haba uno uno u samla u mut ban leit ingbriew noh, u iathuh ia la ka jingthmu ha ki kmie ki kpa bad ha la ki kmie, bad shu ngeit ruh ba u wad ia ka jingsneng jingkhraw jong ki bad ban iarap ia u ban pyndep ia kata ka kam lada ki sngewdei. Lada ki la mynjur ia ki jingkwah jong u, ki phah ia u ksiang sha ki kmie ki kpa jong kata ka samla uba ka kamram jong u ka long ban wad la ki mynjur ia kata ka jingtyrwa ne ka bit ka biang hi. Kane ka long ka jingsdang jong ka kam, bad ka jingiakren uta u ksiang bad ki kmie ki kpa ka samla ka long kaba da thik pa thik ka lah ruh ban long haduh ban da long da da ki phawar ne ki pharshi. Lada ki kmie ki kpa jong kata ka samla ki la mon, ki kur jan uta u samla ki leit sha ing ka samla bad ia ka jingpynskhem ktien ruh yn pynbeit ma ki. Hynrei shwa ban pynskhem ia kane ka jingiapoikha ki knia ia ki syiar bad kylli na ki blei jong ki, da kaba shad pylleng khnang ban tip ia kata ka jingiapynskhem ktien kan wallam ne em ka jingmanbha bad ka jingsuk hapdeng kita ki samla. Lada ka jubab ka long kaba ym ai jinghun te ia kata kan ym khein noh; hynrei lada

ka jubab ka long kaba bha, te yn pynskhem ia kata ka jingiateh ktien bad ia ka sngi ka jingiapoi kha yn pynbeit. Uta u nongleit kurim u sa phah thaw sahti. Lada ka ksiar ne da ka rupa katba kum ka jinglah jong u, Ia kata ka sahti ki ju ong, ka spah ne ka sahti synjat Ia kane ka sahti dei ban ai da u nongleit kurim ha ka sngi shongkurim. Ka nongleit kurim ruh ka dei ban don ka sahti kaba kan ai ia u nongleit kurim ha kajuh ka por. U nongieit kurim un khot ia ki lok ki jor bad ki para marjan ban ia don bad u ha ka sngi shongkurim, uwei na ki un long kum u ksiang. U lah ban long u knie lane tang u lok ruh. U nongleit kurim u dei ban ai iaune ka jainspong, kum kadek jong ka kyrdan jongu ha kata ka jingshong kurim U Nongleit kurim bad ki lok jong u ki ia leit kynhun naduh ing jong u haduh ka ing ka kynthei, ha kaba iaka jingkhawai shongkurim la pynkhreh. Lada don ki kynthei ha kata ka jingleit kurim, kamdei ban tap ia la ka khlieh. U kpa ne kakmie jong u shynrang, kim dei ban don ha kata ka jingleit on kurim, lymne ka kmie ne para kynthei jong u, lymne ka meinah meisan jong u,

Ka kynthei ruh ka don la u ksiang, dei ma u lem bad ki kur ki lok ki jor jong ka ba kin mih ban leit tan ia u shynrang. Baroh kat kiba don hangta, ki nongbud jong u bad kita ki nongwanshaw kin leit phai sha ing ka kynthei. Ka ksiang kin rung nyngkong, nangta u nongleit kurim bad ki lok jong u katba ngiam kaing Kiwei pat ki sah ha phyllaw bad kim iabam iadih hangta.

U ksiang, u sa aiti ia u nongleit kurim ha ki kmie bad u kpa jong ka kynthei. U knie u ialam ia u shynrang sha ka jingshong kaba lakhaah marjan bad ka kynthei, nangta ka niam ka rukom ka sa sdang. Nyngkong ki ai ia ka sahti mar kylliang, Nangta ka don sa ka jingai ia ka jarong mar kylliang-kine ki dei ki jarong kiba ki kieng ban thep kwai-tympew.

Hadien kane ka la don ka jingiasngap jar shipor. Nangta u ksiang jong u shynrang u sa sdang da kaba ong, kumne-"Kumba ka blei jong ka longbriew manbriew ka la pynbeit ba une u briew un shongkurim ia ka jaid jong phi, ban kumba ia kiei kiei baroh la pynbeit, mynta ka sngi, nga kum u Ksiang jong u, bad kumba la thung da ka blei na jrong na tbian, nga wan lam ia u, (u da jer ia ka kyrteng), uba dei na kata ka jaid (kyrteng) u long u briew uba bha u bym don ka wit ka wai lane ubym don ka jingia pyrshah na kano kano kano ka liang, uba lait na ka jingbishni pihuin jong kiwei pat, lada ha iew ha hat, na lynti syngkien ne nawei nawei". Ynda haba u ksiang jong u shynrang u la ong kumne, u ksiang jong ka kynthei ruh ula ai ka jubab kumne-2 Ka long ka hok ka sot, bad kumba ka shap ne ka synjat ka pynpaw, bad kumba phi ruh phi la pyni, phi uba long uba kongsan ne pdeng jong ki, bad u ksiang uba la kren na ka bynta ki blei, bad shaphang jong u uba wan ha kane ka ing jong ka (uai kyrteng ia ka kynthei). Hynrei kan long kumne la shai la shisngi ? La jia ka jynjar ka shipa ? Kan long kumne lada jia ka jingjah burom, ka ban hap ha nga ? Yn leh kumno haba kumta ? "Nangta u ksiang jong u rangbah u sa jubab kumne- "Katba nga tip une u briew uba nga la wanllam na kaing jong phi u long u briew uba bha bad uba shisha. Lada jia kano kano kaba sniew hadien ba bun ai ba kan long halor jong nga." U Ksiang ka kynthei u jubab pat kumne- "Ia kaei kaba phi u Ksiang ba donburom phi la ong, ngi pdiang ia ka. Hynrei phi lah ne em ban kylli ia u hakhmat jongngi u sneng la u ba un long uba hok bad uba shisha, ieh ba tang katto katne por kan mih ka jingjynjar ne jingeh, ieh baun ieh ia la ka tnga, bad un ioh iaka thylli." ia kane ruh u phai ktien kumne- "Kumba nga la wanllam ia u haing jong kiba don ki kmie ki kpa, ban sneng ban kyntu ia u ka long ka kamram jong phi, ban ialam ia u sha iew shahat ha ki duk ka dei ka kamram jong phi. Ka long ruh ka jong u ban peit ia ka kam ing kamsem jong phi ban wan rah ruh ia ka kamai la ka kajih ha ing jongphi, bad pynlong ia ka ing kaba suk kaba mynbha.

Kan ym don ka jingleh bor ne pynshitom ia ka ing ka sem, kan ym don ruh ka jingleh klet ia ka tnga ki khun ka blei pat un jubab un ong. "Nga pdiang ia baroh kaba phi la ong. Bad kumba un wan ha ka ing jong ngi ka bor jongngi kan long kawei bad ka bor mynsiem ruh kumjuh la ha ka jingbha ne haka shem pap kan long kawei. Ngin iasylla syllok ryngkat ngin ia sneng ia kren ryngkat bad lada jia kano kano ka jingjia ba sngewsih, ngi, ki arngut ki Ksiang ngin peit shaphang kane"

Hadien ki laisien laiwat ki jingai kylliang jong ka Ksiang. U shynrang un ai shi klong ka kiad, bad ka kynthei ruh kan leh kumjuh. Ki theh lang ia ka ne ka kiad ha uwei pat u klong, bad ki sa khot ia u briew uba la myllien bha ha ka leh niam leh rukom, bad ki ai ia uta u klong kiad ha u. Ki buh ruh lai tylli ki dohkha ha madan bad nangta u sa sdang ban pyrta blei—"O pha ka blei, najrong na tbian O pha kaba synshar, kaba thaw ia u briew, kumba pha ka blei pha la buh ia ka jingshong kyrim ha ki khun byniew, bad kumba ia ka shap bad ka synjat la ia ai ha kane ka sngi, te da sngap bad shah shkor na jrong, te da kyrkhu ia kine arngut kiba la ia pyniasoh lang mynta, te da hikai, ialam ia ki, ba ki lah ban long suk bad kiba man ha ki kam ki duk. O ka blei kynrad kane ka long ka jingduwai jong nga. Ia phi ka blei. "Hadien kane ka jingduwai blei jong u u shim ia kata ka kiad bad u theh, u da niew - "wei, ar, lai". Nangta u iaid pat sa ka duwai ia ki longshwa- 'Ko ka kmie, Ko ka meirad, Ko kmie. Ko kpa, Ko 'Ni kulong, Ko meirad kulong, Ko 'Pa kulong O ki samla ki tymmen kumba ka la hap kane ka shap bad ka synjat, phin sngewbha ban shah shkor bad sngap, bad ai ka kor bad ka jingstad ia kine arngut ba ki lah ban long kiba suk bad ban nangroi nangpar bad kin pynskhem la ka ing ka sem. "Nangta u theh pat sa shisien ia kata ka kiad kum ka jingainguh blei, uda niew biangr "Wei, ar, lai." U iai ban ia kijuh ki ktien. Ha kane ka por u phai kum ka jingnguh ia ki rangbah shnong, ki

Nongsynshar, iaki kur ki kha, ki marjan marpa bad u pynkut ha kine ki ktien. "Mynta nga la pynkut noh ia ka ne ka niam ka rukom kiba pha ka blei pha la buh. Ngi la leh katba kum ka ain ka dustur. Bad baroh ka iaid beit ha baroh arliang. Ym don kaei kaei ka sheptieng, ym don ruh ka ban pynmong. Ko ka blei, kam dei kumta? "Bad nangta u theh lut noh ia kata ka kiad na u klong, bad ka niam ka rukom ia poi kha ka la wai.

5. Ka Thep Mawbah

U don u Mawbah ha kawei ka kur, ha uba ki lum, na kawei ka pateng sha kawei pa kawei pat ka pateng, ia ki shieng jong kiba iap jong ki. Katba ki dkhot jong kano kano ka kur, kim pat lah ban lum lang ia ki shyieng jong kiba iap jong ki baroh ha ka juh ka jaka, kata ha u Maw Bah, kim don ka ,iongsngew-suk mynsiem bad ka shu long jyrwat jyrwat ha kiei kiei baroh. Ki longshwa jong ki, ki shu long kiba khlem ing khlem sem bad kum kiba la leh bein, ne bymsuidniew, bad ki sheptieng ruh ba ioh kin bitar ia ki. Ha kajuh ka rukom ruh kim mon ba ki shyieng jong ki kur ban sah slem ha ka ing jong kito kiba ki leit shongkha ne ha ing ki khun jong ki.

Kawei pa kawei ka jaid ka don la ka ing kaba kyrpang ia ka ban leh niam leh rukom, bad kata ka dei ka ing khadduh. Haba la poi ka por thep Mawbah, ki kur kiba hiar pateng na kata ki longshwa, ki ialang ban pynkhreh ia kata ka kam. Kaba nyngkong eh kaba ki dei ban leh ka long ban khein ban shat khnang ban tip la ki blei ki sngewbha ne em, la ka paw ba ki sngewbha, ki buh ia ka sngi thep Mawbah. Nangta ki sa phah khubor baroh ki kur bad sha ki Niakha Niaman, bad pyntip ba ka kur ka la khreh ban thep Mawbah ia ki shyieng jong kiba iap jong ki baroh, ka kynthup ruh ia kito ki kpa kiba ki la ri. Haba kata ka sngi ka la poi, kita kiba dang ia jan ne ia dei bad ka Ing Seng bad ka Ing Niam, ki la lum na kito ki jaka kiba ki la buh shi por ia ki shyieng jong kiba la iap jong ki (kumba la pyni

ha ka lynnong kaba ha neng), bad ruh ia kito kiba dang sah ha ing jong ki khunkha. Ki kynthei bad ki shynrang ki ban ia shim bynta ha kane ka kam, la synran ia ki da kito ki nongkieng ksing, ki nongrah Khaw, ka kait, pylleng, ka kiad um ha ki 'dieng siej, ki pliang bad ki khiew rnong. Ynda haba ki la poi ha u maw uba nyngkong ki plie ia u bad nangta ki sa plie ia ki mawtap baroh. Nangta ki pynpait kawei ka pylleng bad thep ruh khyndiat na kata ka kiad. Ia u khiew uba don ki shyieng ki shim noh napoh uta u maw bad ki buh ia ki ha pliang, bad ynda ki la sait ia ki lai sien ki sa buh ha ka jain thymmai, ki sop ia ki khop, bad ki ai ia ki ha kawei na ki kynthei jong ka ing ban rah ia ki sha ing. Ka ialam ruh ha khmat, bad kita kiba bud ia ka ki ia bret khaw baroh shi lynter lynti. Lada jia ba don ka wah ha kata ka lynti, ki ia ai u ksai na shiliang sha shiliang wah kumta ka long ka jingkieng ha kaba uta u nongiap un iaid, ka briew kaba kit ia kita ki shyieng kam bit ban kyntiang dien haduh ban da poi ha ing ne kano kano ka jaka shongthait. Ynda haba la pynpoi ia ki shyieng ha ing, ki knia snaiang, bad baroh ki ia bam. Ha ki sngi kiba bud ruh ki leh kumjuh, tad haduh ban da pynpoi ia ki shyieng baroh na ki jaka bapher bapher, sha ki Ing Seng. Ha ka jingiadei bad kito kiba iap sha jngai bad kiba kim lah ban thang ia ki met jong ki, ki kur jong ki ki shim lai ne saw tylli ki sbai, bad ki leit shabar shnong ki kynting ia kita ki sbai, ki sa khot ruh ia ka kyrteng jong kita ki nongiap, bad ha kane ka rukom ki ngeit baia pynwan ia ki sha ka Ing Seng ne Ing Niam. Hadien balapynpoi lut iaki shyieng sha ki ing, ki khreh sa ka shad ka kmen. Ki dur ki dar ki la thaw kum kiba mih plie ia ka Meirad Nyngkong bad u Knia Nyngkong. Hadien ba ki la shad ha ing bad ha phyllaw, ki leit sha ka jaka um ne sha kano kano ka jaka paitbah bad ki ia shad hangta ruh. Ka la long ka por jong ka jingkmen bakhraw bad ka jinglum lang ia ki shyieng baroh, ha kane ka shad ka kmen ka neh teng teng haduh lai bad saw sngi.

Ha ka sngi kaba ha shwa kane ka jing Thep Mawbaw, baroh kine ki shyieng ba la lum lang ki leit rah sha ka ing Niam jong ka jaid. Ha ka miet kaba bud, ha ka por shiteng synia, katto katne na ki kur ki bad iaki dieng ha ki kti ki mih bad ki leit ha maula ki dong ki lad ki tied ia ki biar jong ka ing, iaka kper, ia ka lynti khim khnang ban beh noh ia ki ksuid ki khrei kiba lah ban wan sngap siar ne syntiat ban ioh pynpulom ia ka jingiaid shaphrang jong ka niam ka rukom thangbriew. Tang shu shai ka sngi ki ai jingknia da ki suiang bad da ka masi. Ki trai ka ing ki ai jing knia nyngkong nangta sa bud sa ki kur. Had'en nangta, sa ki kur jong u kpa ruh ki ai shim bynta nyngkong eh da ki khun jong u Pasan, hadien pat sa kiwei kiwei ki khun Katba kum ka jinglong ka rta jong ki Ha kata ka sngi baroh kiba iadei thana ki lah ban wan ai kano kano ka jingainguh, ki kynja kur ki wan ai u masi bad ki Kha ruh ki wan rah u masi, ia ki reng jong kine ki masi ki sop da ka rupa. Hadien ba la pyndep ia kine ki jingleh niam leh rukom baroh, ki ai ki jingknia, bad ki jingduwai blei, etc. nangta ki khreh ban kit noh ia kita ki shyieng na ing. Ka shyieng jong ki shynrang ki kit la ka jong bad ka jong ki kynthei la ka jong ka jingleit buh shyieng mynta ka la sdang, ki kur ki iaid ha khmat ba la bud da ki nongkieng ksing ki nongrah lama, lem bad ka dur bula kum ka dak ka jingmih pli ki kynhun jong ki nongiap, ki da ia iaid ruh katba kum ka jingheh jong ka ha ka rta. Ki kha ki bud hadien lem bad ki ksing, ki lama ki da ia iaid ter ter kiba kum ki rta jong ki bad ka long ing jong ki. Ki kur ki wanrah lem bad ka jingbam, ka ja etc. Ynda haba ki la poi ha uta u Mawbah, ki ia shat pylleng ban tip ia ka mon jong ki blei ki dken jong ki. Nangta ki kynthei kur ki shad lai sien lai wat sawdong ia u Mawbah, bad ki shynrang na ka liang ki khun kha, ki iaid lai sien lai wat ia uta u Mawbah kum ka dak ka jingai burom jong ki ia la ki kpa ne kmie ba don hangta. Ynda la plie ia uta u Mawbah, bad ia ki shyieng la thep lang hangta, ki buh ia ki shyieng jong ki shynrang shaphang kamon bad ia ki jong ki kynthei shaphang kadiang. Haba ki

la lah buh ryntih ia kita ki shyieng, ia kine ki ktien harum ki la kren halor jong ki :- "Ngi la leh lut katba ngi lah na ka bynta jong phi; ngi la pyndep la ki niam ki rukom baroh, ngi la pynhun ia ki blei baroh. Ngi la wanlam ia phi baroh lang sha u Mawbah jong ki kur. Ngi kiba na ka jaid jong phi ngi la leh ia kata. Baroh ka long kaba dei. La pyndep ia kiei kiei baroh. Ngi la lum lang ia phi da kaba suk. Mynta te thiah suk bad ai ba ngin ioh pdiang ia ki jingkyrkhu jong phi." Ia ki jingainguh jong ki kur ki kha ki la buh hapoh u Mawbah, ba ki la tap skhem bha ia u. Shwa ba kin leit phai, ki buh halor u maw ia ka ja bad ki jingbam kiba ki la wanrah na ing. Kumta ka jingleh niam ba khraw ka la kut, bad ia ki shyieng jong ki dkhot ba la khlad noh la lum lang, kumba ki la ngeit, ia ki mynsiem jong ki ruh la lum lang, ha kajuh ka por ha Ing u Blei. Ka long ka sngi kaba khraw ha ka niam Khasi, bad ha ki por ba mynshwa, ia kiei kiei baroh kiba ia dei bad ka ba rakhe bniah.

Ha ka step kaba bud ki la pynlong ka jingkhein sbai, ia ki jinglut jingsep ba la pynlut ha kane ka jingleh niam, bad ha ka khreh ka khrum, bad ka jingkhreh ban leit thung maw bynna ia kiba iap ruh ki khreh. Ki lok ki jor ki para marjan ruh ki iarap lem ha kane ka kam, ki kur ki ai ban ai dih ia ki ynda la dep kata ka kam. Ki thung san tylli ki maw bynna ki da thung ha ka lain, u maw pdeng u long ar shah ka jingjrong ia kiwei, bad ki khot ia u, u Maw jong ki Knie. Ia kita kiwei pat ki maw Pyrsa. Ki buh jingkynmaw ia ki kynthei, da ki Maw kiba lyngknap, ki buh ia ki halor ki maw kyrshan kiba lyngkot, ha khmat jong kita ki maw bynna. Ynda haba la dep thung maw kumta, ki knia sning ia ki mynsiem ne blei jong kata ka jaka.

Ka don ruh ka rukom kaba pher kaba ki ju leh ha kane ka Thep Maw bah. Haba ki tip ba don ki samla kiba iap samla, kata, khlem shong kurim, Ki leh ka niam kaba kyrpang ia ki kaba ki khot ka "Lyngka

ka Purew", ki bret ia u synrei, lai sien haloi u Mawbah, bad da kaba leh kumne ki ngeit ba la pyndep ia ka jingpynshong kurim ia ki. Ki ngeit ba kam long kaba bit ban sah khlem shong kurim.

6. Ki blei ba bun jaid bad ki mynsiem bymman.

Nalor ki blei ing bad ki nongiada ia u briew shi met, ia kiba la kdew haneng, dang don ruh shibun kiwei pat pat ki blei. Don u blei jong ka ing, ia une u blei ki ju ai jingknia da u blang, u sniang lane ka syiar. Don ruh ka blei shnong, ia kane ka blei ki ai jingknia da u blang uba tlem. La khot ia kane ka "Lei Muluk," ka blei jong ka shnong. Ia kawei pat ka blei kaba iadei bad ka shnong, ki khot, ka "Lei khyrdop; ka blei jong ka khyrdop, kaba rung sha ka shnong. Kane ka blei, ki mut ba ka ap khyrdop ha ka por thma. Ha kaba kum kata ka por (por thma) U syiem lane u Nongsynshar ruh ki don la ki jong ki blei iada, ka ba lah ha kajuh ka por ban long ka nongiada ia ka jaid ka kynja. (Ha Nartiang, ia kine ki blei ap shnong ki khot, "Ki Ryngkew ki Basa", ki thung ki maw bynna ha man ki lad na kiba ki khmih lynti ba ki nongshun kim wan, Lada jia ba ki nongshun ki wan ban hiar thma ha kine ki Maw ki kyang ne pyrta ban ai dak ba kin khreh ban leit ialeh ia ki nongshun. Ki ong ha kata ka por mynhyndai, kiba shait hiar thma eh ki dei ki Khasi na khyrim state. Kine haba ki iohsngew ba kita ki Maw ki iakyang ; ki ong kumne:- "Wa ki maw ruh ki ia kyang"). Kane ka long ha ka por ba ki briew ki dang bat la ka hok ka sot. Kawei ka jingphylla ka long ka jingmane ia uwei u blei napdeng kiba bun ki blei, uta u long ba ki khot "U Kyntang", ia une u Blei kim ju ai jingknia. Ia une ki mane tang da ka jingduwai, phirat ban kyrpad ia u ban iarap ia ki, kane ka mih na ka jingjia kat kaba wan ha ka jingmut jong ki nongmane ia u.

Ki don bun ki mynsiew bymman kiba ki Khasi ki sheptieng eh, Ki khein ia ki kum ki nongshun

bakhraw tam jong u briew. Ka don ka jingaiphei ha ka jingmane ia kine ki ksuid bad ki jingmane ia ki blei ing. Kaba mane ia kine ka long beit na ka jingsheptieng. Ki longshwa ki ba la leit noh, teng teng haba ki iohi ha ki pateng jong ki leh klet ne leh bymsuidniew, ia ki, ki sngewsih bad ki aiti ha kine ki ksuid ban pynshitom ne pynpang ia ki. Namar kata, haba ki lalap ia ka daw ki ai jingknia ia ki ba kin phet noh bad pyllait noh ia ki na kata ka jingpang ne jingjynjar; Katba ia ki blei ing ki ai jingknia ban pynsngewbha ia ki. bad ban ioh ka jingkyrkhu na ki, ha ka jingroi ka spah ka phew, ka koit ka khiah. Kine ki mynsiem bymman ne ki ksuid ki long kiba sngewtynnad ban pynjynjar ia ki briew. Khamtam lei lei haba la phah da ki longshwa hi ban leh kumta, ki leh da kaba sngewbha eh, Teng teng, haba leit sha ki jaka ba ki kheia ki jaka shong ksuid, ki ju pynhiar kput ia ki, briew da ki jingpang, khlem daw.

Ha ka jingiadei bad kine ki jaka shongksuid, ka don kawei ka jingiathuh khana. Ha kawei ka shnong, ka don kawei ka shrah, kaba ki ngeit ba ka long ka jaka shong ksuid ne ka jaka shong jong ka blei um. Ki shnong ne ki Synteng bat niam, kim ju nud tang ban leit shata ne pom wat tang iwei i kdait ruh nangta. Ki Khristan na kiwei kiwei ki shnong ki la leit poi shata ban shong shnong. U Daloi jong kata ka Elaka um shah ia ki ban ia shong ryngkat bad ki shnong. bad u phah shong ia ki shabar shnong. Kine ki Khristan, ynda ki la shong katto kane por hangta, ki la iohi ia kane ka shrah bad ki la leit ban pan pata na u Daloi ban ioh rep ban pynlong pynthor ia kata ki jaka u ong da ong "Ai kane ka Khristan kam leit hangto ba kam ia iap lut noh. "Hynrei, ynda ki la leit hangta, ym shym jia kumba u la khmih lynti bad u kba ruh uba palat ia ki syngkai u briew. Ki don ki khlaw kiba itynnad kiba ki ong ba ki long ki khlaw shong blei ne shong ksuid ksuid, kiba ki khot ki "Law Kyntang". Ki khasi kim ju nud ban leit tur shata, bad kim nud ban pom wat tang

iwei i dieng rit nangta. Ki shedtieng ba ioh kita ki ksuid kin bitar bad pynshitom ia ki.

Kine harum ki long kita ki ksuid hynmen : U Rih une u dei u ksuid Bangaleem bad u pynpang ia kiba nud ban leit sha Ri Thor, Haba u ktah kti ia ki da ka jingkhieshoh, ki leit sha ri thor, ki shna iwei i lieng rit, ki buh syntiew, u kwai u tympew ban ki pynkie ha wah. Ka ksuid lum pat ki khot ka Shympet, bad ia kane ki ai da ka pylleng. Ka ksuid khlaw, kane haba ki ioh pang ka pdiang ia kano kano ka jingai nguh jong ki kat kaba la pynpaw ha ka shad ka khein jong ki. Ka ksuid khlaw. ia kane ki pynhun da kaba knia blang ne syiar. Bad kane kajuh ka rukom jingknia ka iadei ruh bad ksuid um. Don ruh u ksuid uba pynjynjar ia ki briew ia une ki ai jingknia da ki pylleng. Ki don, ruh ki Puri kiba riewnar, kine ki khun jong u Soitan kiba shong ha ki krem ki kroh, ki riat ki ram bad halor ki dieng lane ha ki wah ia kine ki ai jingknia da ki paro

Ki don na kine ki ksuid bymman, ba la ri da k jaid ne ki kur, khnang ban ai spah ne jingroi jingpar ia ki. Kine ki la long kiba bat ne ri ia kine ki shem shitom, ki hap ban pynhun ia ki da ki jingknia. Ia ka kyrteng jong ki katto katne na ki la ai harum bad ia ka rukom ai jingknia ia kawei pa kawei ne uwei pa uwei ruh la pyni ha pyrshah ia ka kyrteng jong ki.

KA Skai (Ka Sabuid Ka Sakai) da ka doh bad ka ja.

Ka Shwar, da u kwai bad u tympew.

Ka Bordaw: da u kwai, tympew bad ka syiar,

U Ryngkew: da u sniang uba tiem.

U Jingbih: da kaba bred khaw.

U Thlen ; da u blang lada jia ka jingpang.

U Thlen, u long uba kongsan tam na kine ki ksuid, bad ia kito ki nongri thlen, la shepting ia ki da ki para ri ne para marjan marpa, namar ba ki ong ba u kwah ruh ia ka snam briew. La iathuh khana bniah shaphang jong u haki khanatang ki Khasi.

Kine ki ksuid kiba la ker hangne la bun ruh pynban ki long tang khyndiat haba ia nujor ia ka jingbun ki ksuid bad ki puri kiba shong ha Ri Khasi. Ka Ri ka la dap da ki ksuid lum, ki ksuid khlaw, ki ksuid wah. Hynrei la ki bun katta katta, maki bad ki blei ki dken jong ka ing ; ki long tang ar jaid. Ki mynsiem ba bha kiba long ki nongiada bad ki mynsiem bymman kiba long ki nongshun thlongmluh thlongsying jong ki briew.

Ki don shibun kiei kiei kiba iasnoh bad ka Niam jong ki, kiba ki Khasi hi kim sngewthuh, hynrei ki rakhe ia ki katkum ka dustur ne ka jingiathuh khana pateng. Ka paw shai na ki jingiathuh khana ba la ong haneng shaphang ka Niam Khasi, ba ka la rung sha ki thied ki jaw jong ka jingim jong ki baroh. Ym don kaei kaei ruh kaba la leh khlem da kdew sha ka (ka niam). Ka pyndei ia lade, kumba ngi la iohi, tangba ka jingim ha ka met, bad kata ka jingiasoh ne jing ia poi jong ki haka Ing u Blei, ha lyndet ka jingthang. Kam shym ktah. satia ia ka jingim ba kynja mynsiem, kam don kata ka jingpynkhreh ban kyntiew ne pynkhuid ia ka mynsiem u briew. Ki Khasi, da shisha ki don ka jing ngeit kaba umdum ba ia ka jingbymhok yn bishar ha kaba khadduh ha khmat u Blei Nongthaw, hynrei ka niam kam shym hikai shaphang ka pep, lait noh kata kaba ka kdew shaphang ka jingleh palat hapdeng ki briew uwei ha uwei pat. Ka kyrteng u Blei ka long kaba ki tip bha bad ki pyndonkam ia ka kum ha ka jingduwai thurmur, "Ah Blei," ki ong haba jia kaei kaei hynrei ia ka jinglong jong u kim tip eiei, uba ha ka jingsngew jong ki Khasi, u long uba shajngai bah bad uba khraw eh ia ki ban pyrkhat shaphang jong u, ki pyrkhat ruh ba ki long kiba rit bad ki bym myntoi eiei ruh ia u.

Ngi la ai ia ka history jong ka niam Khasi ha ka rukom itynnad, hynrei bun na ki dustur jong ka ki long ki bymlah shuh ban bud, bad kumba ka bor ba pynkhie im jong ka niam Khristan ka la nangpaw nangpaw ha ka Ri, ka jingngeit jong kiba bun na ki nongbud ia ka

juh la pynkhynniuh da ka jingbha bad jingshongsbai jong ka niam Khristan. Aynrei shabar na ka pud jong ka niam Khristan ka dang don hi la ka jingsheptieng ksuid jingsheptieng khrei, bad ki bapli ki briew kiba la shah teh shah khum haki ki la duh leh nohei ia ka jingtngen khnang ba ki lah ban hun ia ki ksuid ki khrei, bad kumta ki la leit na ki jingjynjar. Kam long kaba phylla ban ong, ba ka jingkmen bad jingsngewbha ka la paw da ki dak ki shin tyngkrein ha kita kiba da ka jingaiei u Blei, ki lah ban kynther na ka bor jong ki ksuid ki khrei da kaba aiti ia lade ha u Jisu Khrist. Ki la don mynta da ki phew hajar kiba lalait na ki kti jong ki ksuid ki khrei ban na ka jingngeit bieit, bad ki la long mynta ki nongbud jong uta uba long ka Lynti, ka jingshisha bad ka jingim.

Ka jingknia u Khasi

Haba u Khasi u knia la da u syiar ne Blang shynrang ne u Langsohmoh, Nyngkong u thaw iwei ilum rit da u dewsaw. Nangta u sa sieh itnad dieng sning halor ita i lum pylloit u sa siang ka sla lawang ne lakait ha trai u da buh khaw de ha kata ka sla, u tympew u kwai shaphang ka diang, ka 'iad um ne ka um shapoh ka kamon u da bat ia u syiar, bad u duwai knia ha kajuh ka rukom, ba u sah khynnah, sah khyllung um tip shuh ia ka niam blei kaba shisha ; tad ynda la phah ma phi ki blei ia u Rang Iarkhat, u khun ka blei u ban lam lynti ia ngi bad ia u Ni-u Kong u ban batai ia ngi shaphang ka niam Blei kaba shisha. (Kane ka thew ia u Messaiah sha u Khrist la ong ka kynthei nong samaria—Joan. 4:25)

U shim ia u syiar u suid ne synreit da ka 'iad um ne da ka um, bor khaw nalor jong u, bad u ot ia u. Ynda u la ot u pong ia ki snier, bad u bishar na Rwing jong u syiar la u Blei ula pdiang ne em ia kata ka jingknia. Ha u Rwieng jong u syiar ki don artylli kiba mih tnong. shaphang kadiang dei u briew bad shaphang ka kamon u Blei. U nongknia u pan ia ka rai na u Blei lada ka jingknia ka

bha. U shim shikham u khaw bad u lynthaw halor uta u Rwieng. Lada u ieng u briew tnong bad Blei u dem. Kata ka mut ba ka jingknia ka long kaba la pdiang hun da u Blei bad ia ka pop ka sang u khun bynriew la map. "Ieng rangbah u briew, sngap jutang u Blei" ong ka Proverb u Khasi Kane ka long kumba u Isaiah u ong, um iohi ia ka jingtrei shitom ka mynsiem u (u Jisu uba u briew), bad yn pynhun da la ka jingtip u shakri ba hok jong nga (u Jisu) un pynksan ia kiba bun, bad u un bah ia ka jingbymhok jong ki" (Isaiah : 53, 11).

U pynkut ia ka duwai phirat da kaba ong "Kur iei". Kaba mut ai ba kan long kumta ko Trai Kynrad. Ia ka jingmut jong kane ka ktien 'Kur-iei' la batai ia nga da I Late Revdlaslo Sing Diengdoh ba ka dei ka ktien Greek. Imat u Khasi uba long u 'Riew wad Blei u la iaid kylleng sawdong pyrthei bad wat ia u Revd. Sorkim Singh la ong ha ka jingrwai jong u.

226, (2) Ki Gospel Blei la wan,
Ngi wad ia ka laslem
Sharum shaneng, ngi iaid,
Ha l'u nongthaw ba u shem.

U Khasi u la ap ban wan ka Gospel la slem bah sharum shaneng ngi iaid l'U Nongthaw ban shem. Hangne nga ngeit ba u la iaid sawdong pyrthei bad u la ia kynduh bad ki Greek kiba ju knia blang masi ia ki blei jong ki. Kumta u la bud rukom na ki ban knia bad ban pynkut da kane ka ktien 'Kur-iai.

Ha kajuh ka rukom imat u la poi sha Holy Land bad nangta u ioh jingtip shaphang u Messaiah. U Ni u Kong, ba un phah u ia u Blei ia 'Tad ynda phah ma phi ki Blei ia u Ni u Kong, u Rangiar khat u khun ka Blei", u Khasi uba don ka Blei kynthei bad shynrang ruh.

Namar kata ka jingknia u Khasi nadong shpdong ka long ka syrngiew jong ka diengphna Kalbari. Ha i lum pylloit ka thew ia u lum Kalbari uta u sning Ka thew ia ka diengphna u la iap da kaba sdien ha u Dieng.

U Myrsiang bad ka Tyut

Ha kawei ka por mynhyndai, u Myrsiang bad ka Tyut, ki ia lang lok bha. Ha kawei ka sngi katba ki dang ia iaid kai, ki la lap shi khoh ka kait ba la pynshet harud lynti. U Myrsiang uba kham shalak u la peit sawdong sawdong; hynrei um iohi briew eiei. Kumta u la ong ia ka Tyut, "Ngin ia tuh shi nat ar nat ba ngin ia bam shngiam mo Mei Ut". Ka Tyut ruh ka la jubab. "H'oid Bah." Kumta u la rah bran katto katne nat, bad u la buhrieh hapoh khlaw. Uta u trai kait, ynda u la wan i kat la ka kit, khlem da tip ba la duna ka kait. U Myrsiang pat nangta napoh khlaw u peit dngong la u la leit ne-um uta u Trai kait. Ynda ki la iohi ba u la jngai. Ki la sdang ban ia bam. U Myrsiang, u la klum lut sha la de ka kait, bad u la bam ia ka met bad ia ka snep u la bret sha ka Tyut. Kaba pli ka Tyut ruh kam nud ban ia knieh, ka shu puh ia kiba sah ha ka snep

Ynda la lut u la kdang pdik, ba u la thad sngi ia lade ban iohthiah lyngngai bad ki bniat ba la shrei. Ka Tyut ka iohi ia ka phngit kait ba sah ha khap bniat jong u; ka la puh ia ki. Kumno re kumno ka kum ai eh da ka khmut ba nep jong ka, haduh ba ki doh bniat jong u ki la pang. Bad u la kyndit thret. Da ka jingbitar, u la kynrup ia ka Tyut bad u la byrngem ban knia ia ka.

Ka Tyut ka long ka sim kaba rit, ka kham heh khyndiat ia ki khun syiar. Ka long ka sim kaba ym lah ban her jngai, ka thiah miet ruh hapoh ki phlang, bad kaba im ruh tang da ki khniang bad ki puid. Ha kawei ka sngi ka kraid ia ka sympai dkhiew bad ka la lap ia u Daloi Dkhiew, Une u Daloi Dkhiew, u la

kyrpad ba kan ym bam ia u, bad ha kano kano ka jingjynjar jong ka u kloi ban iarap ia ka, kumta ka la pyllait ia u.

U Myrsiang ynda la biang ka khreh ka khrum ia kata ka jingknia, u la thung ia i tnat dieng ha khyndew, u la lape bha ia ita i jaka, u buh ka sla knia bad u khaw bad 'lad um de Hynrei ban thnum knia pat um nang da ka ktien Jaintia. Imat, ha kita ki thain, ki Mikir ki iaid lynti bha nangta bad ki ju knia ne mane blei harud wah ne pdeng khlaw. U Myrsiang uba jlew ngud u ju leit peit siar dngong ba khnang ynda ki la leit un ioh leit bam ia ki shyiengki shruh bad kaba tam ba lait, Bad u la iohsngew ruh kumno ba ki thaum haba ki knia, Namar kata u nang ban thnum ha ka ktien Mikir.

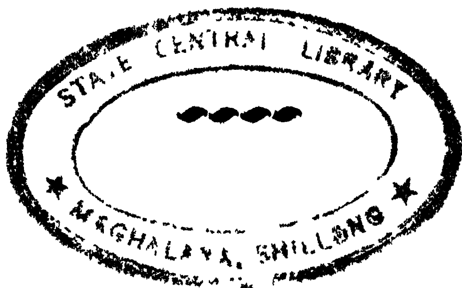
Namar kata, u la sdang ban knia ia ka Tyut. U bat ia ka da ka kti kadiang bad u klong kiad ha ka kamon. Nangta u sdang ban kynud. Hem! Arnam nag a puh, nang a pei .... "Kaba mut Me U Blei Uba u Kpa, Uba ka Kmie ... Hamar kata, shwa ba un pynkut ia ka thnum knia Nang a puh, Nang a pei . . Kaba mut: Hei: Me U Blei - Uba U Kpa, Uba Ka Kmie.... "Hamar kata ka por shuwa ba un pynkut ia ka thnum knia jong u, u Dkhiew lyngktiar, u kynthah tlam na ka jingshong jong u Myrsiang, kumta u la kyndit bad ka Tyut ka la lait na ka kti jong u, u la kynrup biang ia ka bad u la ioh bat tang i tdong jong ka, ka ia lade ka la lait na ka kti jong u, u la kynrup biang ia ka bad u la ioh bat tang ia u tdong jong ka ka ialade ka la lait bad ka la her noh. Naduh kata ka por ka sah lymboit khlem tdong. Bad u khun bynriew u khot ia ka ka Tyut khlem tdong. Bad ia u briew ne ka briew ka bymbiang ka riam ka beit ki khot : Ka Tyut khlem tdong. Ne kum Ka Tyut khlem tdong.

Ka Jing Iasam Khnai Ki Shangpung

Ha kawei ka por, la don arngut ki Shangpung, kiba la iakut ban leit tih khnai sha lum. Ynda haba ki la

leit tih, ki la ioh lai tylli ki khnai - Piahlang. Kiue ki khnai-piahlang, ki long kiba kham heh na ki jaid khnai bad u shniuh uba sawbthuh. Ki long kiba bang doh bha kiba im ruh da ki thied dieng th.ed phlang La khot ia ki kumta 'Ki khnai-Piahlang'. ka long. namar ba shwa ban thang ne ban shet jaki ki shoh ia ki da u dieng bad pyrshah ruh ha u dieng ne, haduh ban lwit bad shyieng bad shruh bad snier bad snap hi jai, nangta ki sa thang bad khrud snep kumba khrud sniang iahlang kamut ha ki Khasi 'Lwitlang' Lwit lang bad doh bad shyieng.

Kine ka Shangpung, haba ki la ioh kumta lai tylli, ki la sdang ban iasam iaki hapdeng jongki. Hynrei kim lah satia ban iasam mar ryngkat namar ba ki ia doh tang arngut bad ki khnai ki lai tylli. Ki ia sam kum no kumno ruh katam kawei. Kumta ka la shim por ia ka slem slem ban ia sam bad bun ktien. Ha kaba khadduh wan poi uwei u Jwai, uba dei iaid lynti nangta. U la iohi ba ki ia kajia bad ia bun ktien. Nangta. u la kylli iaki, balei ba ki ia bun ktien kumta ? Bad ki la athuh, ba kim lah satia ban iasam ia kine ki khnai, bad katba ki leh ruh ka tam shi tam kawei. Hangta uta u Jwai, u laphuh samkhrie muin bad u ong, "To, ngin pynsan noh ma nga." Nangta u ong, "Him iame kane ia utai, kani wan ia nga. "Kumta ym don ba tam shuh la ia ioh mar ryngkat, bad ki la sngewbha sngewtynnad bad uwei naki u la ong, "Kamtoo synne i wa toh". U Jwai u la ioh ei khamakha kawei ka khnai.

U nongthoh jong :-

1. Ka History ka Balang Umroi.
2. Ka History U Larsing Khongwir.
3. Ka Khanatang shaphang u Mawsanirang.
4. Ka Mei Kulong.
5. Ki Sur Miatdur (Poetries).
6. Story of Sanirang Stone (English). At the press.
7. Ki Kulai Bneng - Do -

Published by the Author and Printed at Sawlyer Printing Press, Lumdiengjri Shillong - 2.

1992